

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 051 «Економіка»

Форма навчання: очна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА
на тему «Глобальні імперативи національного економічного розвитку»
здобувача Трифонові Марії Андріївни

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Субочев Олексій Валерійович

_____

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри міжнародних фінансів:

д.е.н., професор Мозговий О.М.

_____

_____

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	5
1.1. Сутність та поняття економічного зростання країни	5
1.2. Чинники та фактори забезпечення економічного зростання країн.....	14
1.3. Методологічний інструментарій виміру та оцінювання економічного зростання країни	23
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ТА ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ.....	29
2.1. Відмінність моделей економічного зростання для розвинених країн та країн, що розвиваються.....	29
2.2. Аналіз динаміки економічного зростання ЄС	37
2.3. Фактори та чинники забезпечення стійкого економічного зростання ЄС.....	44
2.4. Шляхи та напрями активізації точок економічного зростання України ..	53
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі економічний розвиток виступає як головна мета національної політики. Теорії про причини економічного розвитку та стагнації в деяких світових економіках відрізняються як у галузі економічної теорії, так і серед різних вчених. Останнім часом політика, спрямована на підвищення рівня економічних показників, розглядається як головна мета розвитку національної економіки. В сучасних умовах економічне зростання супроводжується людським розвитком та інноваціями.

Немає жодної країни у світі, яка не могла б досягти високої конкурентної позиції без значного підвищення рівня життя та ефективних інвестицій у людський капітал. Сучасна економічна наука вважає технологічні методи виробництва вирішальними факторами глобальних змін і, отже, ключовою передумовою змін рівня життя людей. Теорія економічного зростання є однією з найскладніших частин економічної науки, що досліджує ринкову економіку.

Дослідниками, що займаються вивченням показників економічного зростання були: Мочерний С. В., Єщенко П. С., Щетинін А. І., Червяков І. М., В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова, Юрій С.І., В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, Т.В. Гайдай, Шевчук С.Р., Таранич А. В.

Метою роботи є дослідження та аналіз факторів та чинників економічного зростання.

Встановлена мета потребує вирішення наступних завдань:

- дослідити сутність та поняття економічного зростання країни;
- визначити та систематизувати чинники та фактори забезпечення економічного зростання країн;
- дослідити методологічний інструментарій виміру та оцінювання економічного зростання країни;
- визначити ключові відмінності моделей економічного зростання для розвинених країн та країн, що розвиваються;

- здійснити аналіз динаміки економічного зростання ЄС;
- визначити фактори та чинники забезпечення стійкого економічного зростання ЄС;
- здійснити розробку шляхів та напрямів активізації точок економічного зростання України.

Об'єктом дослідження є фактори та чинники економічного зростання країн.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні аспекти дослідження економічного зростання.

Під час виконання роботи були використані наступні методи: аналіз існуючих теорій та метод узагальнень – при дослідженні основних понять; розрахунково-аналітичний – при проведенні розрахунків основних показників, табличний та графічний методи – при відображенні результатів дослідження, метод узагальнення – при формуванні висновків дослідження.

Теоретична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість отриманих результатів полягає в дослідженні сутності та поняття економічного зростання країни; визначенні та систематизації чинників та факторів забезпечення економічного зростання країн; дослідженні методологічного інструментарію виміру та оцінювання економічного зростання країни. Практична значущість отриманих результатів полягає в визначенні ключових відмінностей моделей економічного зростання для розвинених країн та країн, що розвиваються; здійснено аналіз динаміки економічного зростання ЄС; визначено фактори та чинники забезпечення стійкого економічного зростання ЄС; здійснено розробку шляхів та напрямів активізації точок економічного зростання України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

1.1. Сутність та поняття економічного зростання країни

У сучасній економічній літературі немає чіткого визначення змісту категорії «економічне зростання», чи то в загальній економічній науці, чи в політичній економії. Тому автор С. Мочерний в праці «Політична економіка» розглядає економічне зростання як «безперервне зростання обсягів реального виробництва, що супроводжується поліпшенням техніко-економічних і соціальних характеристик суспільства» [1, с. 526].

У відповідності до Єщенко П. С. вказувалося, що в сучасній економічній теорії під економічним зростанням зазвичай не розуміють короткочасне збільшення або зменшення фактичного виробництва відносно виробництва та зміна природного рівня реального обсягу виробництва, пов'язаного з розвитком продуктивних сил на довгостроковому часовому інтервалі [2].

Більш змістовну характеристику економічного зростання дав А. Шейтнінг, який вважав, що економічне зростання є безперервним зростанням виробництва товарів і послуг на основі поліпшення загальної якості функціонування національної економіки.

Тому, на думку А. Щетиніна, під економічним зростанням розуміється не тільки розширення масштабів виробництва, а й підвищення ефективності самої економіки. Насправді економічне зростання є надзвичайно складним процесом не лише з точки зору факторів і умов його реалізації, а й з точки зору конкретних обставин розвитку та функціонування продуктивних сил, які забезпечують економічне зростання [3, с. 329].

Це означає, що економічне зростання не повинно бути пов'язане виключно з кількісними змінами, хоча кількісні зміни відіграють вирішальну роль. Мочерний С. підкреслював, що під економічним зростанням розуміють

процес кількісних і якісних змін, зумовлений відповідними протиріччями і факторами в межах технології і методів виробництва, що виявляється у збільшенні суспільного виробництва[1, с. 525].

Економічне зростання належить до економічних категорій, а тому безпосередньо не стосується змін у інших елементах економічної системи, передусім у суспільній формі відносин економічної власності. У політекономічному аспекті економічне зростання означає техніко-економічні відносини між людьми з привласнення предметів природи у процесі праці та надання послуг [1, с. 527].

Рисунок 1.1 – Порівняльна характеристика понять «економічний розвиток» та «економічне зростання» [1;2;4]

Поняття економічного розвитку й економічного зростання необхідно розмежовувати, оскільки перше поняття є ширшим і означає якісний перехід від одного стану економіки до іншого, при якому розширене відтворення додатково характеризується виробництвом нових товарів та послуг, з

використанням інновацій і зростанням добробуту населення впродовж тривалого періоду часу. При цьому економічне зростання може відбуватись без економічного розвитку, в той час як економічний розвиток без економічного зростання неможливий[4].

Компаративний аналіз моделей економічного зростання дозволив виокремити 6 груп національних моделей країн, що розвивались швидкими темпами в довгостроковому періоді. В табл. 1.1 приведено класифікацію моделей за рівнем економічного розвитку та національною ознакою[5].

Таблиця 1.1 – Типологія моделей економічного зростання [5]

Кваліфікаційні ознаки	Види моделей	Характерні ознаки
За рівнем економічного розвитку	1. Утримання лідерства	Достатнє утримання темпів зростання на рівні 1-2.5%
	2. Наздоганяючого зростання	Досягнення зростання, яке в 1.5 рази перевищує темпи росту розвинутих країн.
	3. Випереджаючого зростання	Досягнення зростання, яке в 2-3 рази перевищує темпи росту розвинутих країн.
За національною ознакою	1. Американська	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень продуктивності праці та праце-зберігаючи методи виробництва - нова економіка - НТП - розвинутий кредитний ринок - людський капітал
	2. Японська	<ul style="list-style-type: none"> - НТП - наздоганяюча індустріалізація - високі національні заощадження - імітаційна політика на початковому етапі - освіта - традиції та культура - політика кредитування - людський капітал
	3. Польська	<ul style="list-style-type: none"> - швидке реформування економіки - інвестиції - державні преференції аграрному сектору - відкритість економіки
	4. Німецька	<ul style="list-style-type: none"> - лібералізація - розвиток малого та середнього бізнесу - соціальна політика - приватизаційна політика - залучення внутрішніх фінансових ресурсів через інвестиційні фонди підприємств - людський капітал
	5. Китайська	<ul style="list-style-type: none"> - централізована система управління - освіта - сільськогосподарська реформа - експортна орієнтація виробництва - людський капітал

Кожна з концепцій економічного зростання країн орієнтована на виконання певного стратегічного завдання відносно викликів розвитку світового господарства, проте, кожна з них не має всеохоплюючого, універсального трактування, сприятливого для впровадження всіма країнами світу.

Отже, економічний розвиток являє собою процес, під час якого прості національні економіки з низькими доходами перетворюються на сучасну індустріальну економіку. Хоча цей термін іноді використовується як синонім економічного зростання, зазвичай він використовується для опису змін в економіці країни, що включають як якісні, так і кількісні покращення.

У табл. 1.2 наведено порівняльну характеристику концепцій економічного зростання країн.

Таблиця 1.2 - Порівняльна характеристика та критика концепцій економічного зростання країн [4]

Найменування	Сутність	Критика
Нульове	Економіко-екологічний характер	Невизначеність і наявність мотивації джерел інвестування у вирішення екологічних проблем
Стале	Еколого-соціо-економічний характер	Доцільність для країн зі сформованим громадянським суспільством, що є соціально відповідальним перед власними нащадками
Ноосферне	Еколого-економічний характер	Формування системи грошових і товарно-виробничих відносин, які залежать від колапсу природно-екологічного балансу
Інноваційне	Інноваційно-економічний характер	Наявність соціального ефекту, невизначеного в часовому та суспільному вимірі. Невизначеність застосування інновацій за рівнем хвиль та доцільністю в економіці
Інклюзивне	Соціально-економічний характер	Наявність структурно-технологічних диспропорцій між соціальною сферою та промисловістю щодо зайнятості й оплати праці, трудова міграція до економічно розвинутих країн світу

Теорія економічного розвитку (як бідна економіка може перетворитися на розвинену та процвітаючу) має вирішальне значення для слаборозвинених країн, і зазвичай саме в цьому контексті обговорюються питання економічного розвитку. В свою чергу, теорія економічного зростання

пройшла еволюцію від класичних моделей, які мають значні розходження з реальною ситуацією, до ендогенних. Сучасні теорії особливого значення надають НТП та детермінантам, що його визначають.

Крім того, економічне зростання необхідно розглядати як фактичне зростання макроекономічних показників за певний період часу. Щодо питання вибору макроекономічних показників для характеристики економічного зростання, то вважаємо, що динаміку реального ВВП найкраще характеризує рівень економічного зростання в тенденції. Цей показник знайшов широке застосування в українській системі національних рахунків та зарубіжній практиці. За ним можна проводити порівняльний аналіз економічних досягнень різних країн і судити про тенденції розвитку світової економіки. Основною метою економічного зростання є підвищення загального добробуту громадян, тому показник реального ВВП доцільніше використовувати разом із показником реального ВВП на душу населення.

Розрізняють основні типи економічного зростання: екстенсивний та інтенсивний та змішаний (рис. 1.2).

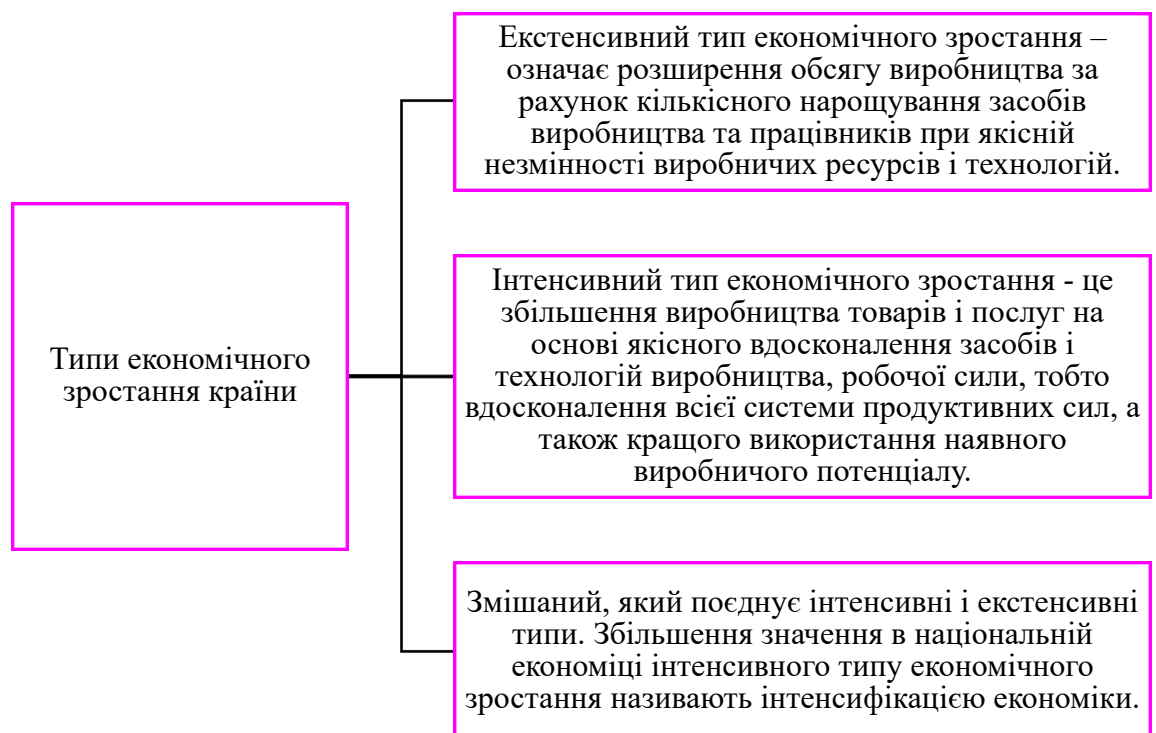

Рисунок 1.2 - Типи економічного зростання країни [5]

В основі досліджень економічного зростання лежить чітка різниця між двома видами економічного зростання, а саме короткостроковим та довгостроковим. Це порівняння допомагає прояснити тонкощі кожної концепції, проливаючи світло те що, як економіка функціонує у різних часових горизонтах.

1. Короткострокове економічне зростання. У цілому нині, короткострокове економічне зростання означає збільшення обсяги виробництва, у економіці протягом короткого періоду, зазвичай року. В основному це відбувається через циклічні та сезонні коливання економічної активності, таких як збільшення витрат під час свят.

2. Довгострокове економічне зростання. Навпаки, довгострокове економічне зростання охоплює тривалий час, часто десятиліття чи більше. Це стосується основної тенденції економічного зростання, за винятком короткострокових коливань. По суті, довгострокове економічне зростання є потенційною продуктивністю економіки, що включає такі елементи, як технологічний прогрес, накопичення капіталу і підвищення продуктивності праці.

Ключові відмінності між цими двома типами зростання можна резюмувати так[6]:

– У короткостроковій перспективі економіка схильна до циклічних і сезонних коливань. У довгостроковій перспективі ці відхилення мають тенденцію вирівнюватись, зберігаючи основну тенденцію зростання.

– Короткострокове економічне зростання зазвичай залежить від факторів попиту, таких як зміни у споживчих витратах або державній політиці. З іншого боку, довгострокове економічне зростання зазвичай зумовлене чинниками пропозиції, як-от технологічний прогрес, накопичення капіталу, і навіть поліпшення освіти та кваліфікації робочої сили.

– Аналогічно, інструменти управління цими двома типами зростання різняться. Короткостроковим зростанням можна маніпулювати за допомогою податково-бюджетної чи грошово-кредитної політики, тоді як довгострокове

зростання зазвичай спрямовується структурними реформами та інвестиціями, що підвищують продуктивність.

Окремі науковці розглядають вплив ендогенних та екзогенних факторів на економічне зростання та виділяють ендогенний та екзогенний типи економічного зростання.

Під ендогенним економічним зростанням розуміють економічне зростання, яке забезпечується впливом внутрішніх чинників усередині країни, пов'язаних із розвитком економічної системи. Прикладом цих факторів є макроекономічна політика, заснована на науці, винайдення додаткових природних ресурсів, створення інноваційних моделей розвитку економічної системи тощо.

Екзогенне економічне зростання забезпечується впливом зовнішніх факторів, зумовлених світовими економічними процесами. Прикладом екзогенних факторів є посилення конкурентної переваги країни на світовому ринку, позитивні зрушення у валютному курсі, динамізм платіжного балансу тощо. Вважаємо доцільним як класифікаційну ознаку виділити динамічний характер економічного зростання. За цією ознакою слід розрізняти прогресивний ріст і регресивний тип економічного зростання.

Прогресивний тип економічного зростання характеризується прискоренням його темпів. Натомість під регресивним типом економічного зростання розуміється уповільнення його темпів.

Економічне зростання є найважливішим індикатором економічного здоров'я країни і може призвести до підвищення рівня зайнятості, підвищення рівня життя та збільшення інвестицій. Проте економічне зростання стикається з проблемами, включаючи деградацію довкілля, нерівність доходів та соціальні хвилювання[7].

1. Деградація навколишнього середовища та стійкість. Економічне зростання часто потребує використання природних ресурсів, що може призвести до погіршення стану навколишнього середовища та сприяти зміні клімату. Припустимо, що економічне зростання не є стійким. У цьому

випадку це може мати довгострокові негативні наслідки для навколишнього середовища, включаючи втрату біорізноманіття, забруднення повітря та води та збільшення викидів парникових газів.

2. Диференціація прибутків. Економічне зростання не обов'язково веде до більш справедливого розподілу багатства та доходів. Фактично, іноді це може посилювати нерівність доходів, оскільки вигоди від економічного зростання можуть принести користь насамперед найбагатшим членам суспільства. Це може призвести до соціальної напруженості та нестабільності.

3. Соціальна нестабільність. Економічне зростання також може призвести до соціальних заворушень, якщо воно не буде інклюзивним і не принесе користі всім членам суспільства. Якщо певні групи почуваються обділеними чи виключеними з благ економічного зростання, це може призвести до протестів, страйків та інших форм соціальних заворушень. Урядам і політикам необхідно домагатися сталого та інклюзивного економічного зростання, яке приносить користь усім членам суспільства та захищає навколишнє середовище для майбутніх поколінь.

Щоб стимулювати економічне зростання, яке було б одночасно стійким та інклюзивним, політики та уряди можуть використовувати різні підходи. Вони можуть включати інвестиції у відновлювані джерела енергії та стійкі практики, сприяння освіті та професійній підготовці, реалізацію політики щодо скорочення нерівності доходів, а також сприяння участі та представництву всіх членів суспільства.

Світовий банк надає додаткову інформацію та ресурси, що впливають на економічне зростання, які можуть бути корисними окремим особам, спільнотам та політикам, забезпечуючи відповідальний та інклюзивний підхід до економічного зростання. Аналогічно, послуги з управління активами відіграють ключову роль у наданні рекомендацій щодо вирішення проблем, пов'язаних з економічним зростанням, та створення індивідуальних інвестиційних стратегій.

Теорія економічного зростання відноситься до концептуалізації зростання як такого. Теорії економічного розвитку розглядають вищезазначене визначення підвищеної доступності товарів та послуг. Підвищена доступність природним чином пов'язана зі зростанням продуктивності, що можна пояснити широким спектром факторів, таких як технологічний розвиток, сильний ринок праці та/або належна доступність капіталу та ресурсів. Теорія далі досліджує такі речі, як зростання доходів у зростаючих економіках на тлі зростання інфляції та подальшого втручання уряду. Економічне зростання показує, як обсяг виробництва збільшується пропорційно до витрат.

Трьома найбільш важливими теоріями економічного зростання є класична теорія, неокласична теорія та сучасна теорія економічних досліджень. Найбільш впливовими теоретиками економічного зростання є Адам Сміт (класичне зростання), Роберт Солоу та Тревор Свон (неокласичне зростання), а також Рой Харрод та Євсей Домар (сучасне зростання). Незважаючи на явні відмінності в їх теоріях, їх поєднувала мета концептуалізації зростання та причин, що лежать у його основі. Дебати між трьома теоретиками за своєю суттю зосереджені навколо їхніх поглядів. Економісти-класики, такі як Сміт та Рікардо, стверджують, що важливість економічного зростання проявляється у вивченні того, як економіка розширюється та скорочується. Інтелектуали-неокласики, такі як Солоу та Свон, наполягають на тому, що вся справа в тому, як учасники економіки поведуться всередині системи, яка має фундаментальне значення для зростання. Зрештою, сучасна теорія наголошує, що зростання досягається за рахунок вирішення фундаментальної дилеми економіки: як задовольнити необмежені потреби за допомогою обмежених ресурсів. У ході досліджень він також утверджує важливість знань як найважливішого елемента зростання.

1.2. Чинники та фактори забезпечення економічного зростання країн

Економічні чинники – це змінні, які впливають на економіку загалом, а також на окремих осіб та підприємства. Вони створюються шляхом зіставлення та агрегування даних із різних секторів економіки. Що важливо для інвесторів, фактори можна вимірювати та відстежувати з часом, що дає можливість виявити основні тенденції. Макроекономічні чинники можна поділити на дві групи. Перший складається з таких факторів, як податкові ставки, податково-бюджетна політика та грошово-кредитна політика, що знаходяться під контролем урядів та центральних банків. Ці фактори можуть впливати на темпи економічного зростання, рівень інфляції та безробіття.

Таким чином, ці макроекономічні чинники можуть вплинути на економіку в цілому. Наприклад, якщо рівень інфляції високий, валюта країни, швидше за все, ослабне; оскільки товари дорожчають, країна стає менш привабливою для інвесторів для ведення бізнесу.

Друга група включає такі чинники, як технологічний процес, продуктивність праці, накопичення капіталу, які однаково важливі визначення того, як може працювати економіка.

Розглянемо першу групу чинників, які впливають на економічний розвиток, а саме державна політика (або політика уряду), глобальні економічні умови.

1. Державна політика відіграє значну роль впливу на темпи економічного зростання. Політика, пов'язана з оподаткуванням, державними витратами та регулюванням, може або стимулювати, або перешкоджати економічній активності. Наприклад, зниження корпоративного податку може спонукати підприємства інвестувати більше, що призведе до вищого економічного зростання. І навпаки, надмірне регулювання може задушити інновації та підприємництво, потенційно уповільнюючи економічне зростання. Уряд також може впливати на економічне зростання через свою

грошово-кредитну політику. Наприклад, якщо Центральний банк країни зменшить відсоткові ставки, це може стимулювати витрати та інвестиції, тим самим стимулюючи економічне зростання.

2. Зниження податків та податкові знижки покликані повернути більше грошових коштів до споживачів. В ідеалі ці споживачі витрачають частину цих грошових коштів на різні підприємства, що збільшує доходи, грошові потоки та прибуток підприємств. Наявність більшої кількості коштів означає, що у компаній є ресурси для придбання капіталу, вдосконалення технологій, зростання та розширення. Усі ці дії підвищують продуктивність, що сприяє зростанню економіки. Прихильники стверджують, що зниження податків та знижки дозволяють споживачам самим стимулювати економіку, наповнюючи її великою кількістю грошей.

3. Глобальні економічні умови також можуть істотно вплинути на економічне зростання країни. Будучи відкритою економікою, країни світу піддаються впливу економічного розвитку в інших країнах. Наприклад, рецесія в Єврозоні може знизити попит на експорт, тим самим уповільнивши економічне зростання. З іншого боку, сильне економічне зростання на ринках, що розвиваються, може підвищити попит на товари та послуги, тим самим стимулюючи зростання.

4. Інші фактори, які можуть вплинути на темпи економічного зростання, включають демографічні зміни, такі як зростання та старіння населення, а також природні фактори, такі як наявність природних ресурсів та вплив зміни клімату. Наприклад, старіння населення може призвести до уповільнення темпів зростання через меншу кількість робочої сили та вищих державних витрат на пенсії та охорону здоров'я. З іншого боку, відкриття нових природних ресурсів, як-от нафту чи газ, може стимулювати економічне зростання.

Рушійними силами економічного зростання є продуктивність праці, накопичення капіталу та технологічний прогрес.

1. Продуктивність праці – це показник кількості товарів та послуг, вироблених за кожну відпрацьовану годину. Висока продуктивність праці передбачає ефективнішу робочу силу, що може призвести до економічного зростання.

2. Нагромадження капіталу. Це передбачає збільшення фізичних активів, таких як машини, інструменти та будівлі. Ці активи можуть покращити виробничі процеси, що призведе до економічного зростання.

3. Технологічний прогрес. Технологічний прогрес є ще одним ключовим фактором. Технологічний прогрес може призвести до підвищення продуктивності, що, своєю чергою, може стимулювати економічне зростання. Наприклад, поява Інтернету та цифрових технологій справила революцію у багатьох галузях, що призвело до появи нових бізнес-моделей та підвищення ефективності. Проте переваги технологічного прогресу є автоматичними. Це вимагає інвестицій у освіту та навчання, щоб гарантувати, що робоча сила має необхідні навички для ефективного використання нових технологій. Технологічні інновації можуть призвести до ефективніших виробничих процесів, тим самим сприяючи економічному зростанню. Навпаки, фактори, що перешкоджають довгостроковому економічному зростанню, включають інституційні збої, політичну нестабільність та брак ресурсів.

Ключовим механізмом, з якого економічне зростання веде до підвищення рівня життя, є зростання продуктивності. Економічне зростання також може бути результатом збільшення зайнятості чи інвестицій, але ці процеси не обов'язково призводять до зростання заробітної плати чи доходів. Однак зростання продуктивності означає, що підприємства можуть виробляти більше продукції на задані витрати, що ефективно збільшує цінність праці у виробничому процесі, дозволяючи підвищити заробітну плату. Це розуміння є основою часто цитованого зауваження економіста Пола Кругмана: продуктивність - це ще не все, але в довгостроковій перспективі це майже все. Здатність країни підвищити свій рівень життя з

часом майже повністю залежить від її здатності збільшити випускати продукцію на одного працівника[8].

Таке розуміння економічного зростання та його переваг не є загальноприйнятим. Наприклад, з погляду механізму дослідження ОЕСР показують, що зростання продуктивності більше не призводить до збільшення заробітної плати, як це було раніше. На фундаментальнішому рівні кореляція між ВВП і рівнем життя піддається сумніву: деякі дослідження показують, що зростання ВВП на душу населення вже багатих країнах немає тенденції до підвищення задоволеності життям . Окремо обговорюється ступінь сумісності економічного зростання з екологічною стійкістю.

Хоча різні причини, зазначені вище, забезпечують економічне зростання, деякі визначальні фактори визначають потенціал та напрямок цього зростання. Ключовими серед цих детермінантів є зростання населення, участь робочої сили, а також ефективність праці та капіталу[9].

- Зростання населення: збільшення населення може сприяти економічному зростанню, оскільки воно забезпечує більше робочої сили, що є рушійним фактором виробництва.
- Участь у робочій силі. Розширення участі окремих осіб у робочій силі, особливо груп, раніше відсторонених від роботи (наприклад, жінок або людей похилого віку), може надати нового імпульсу економіці.
- Ефективність праці та капіталу. Ефективність використання праці та капіталу, що часто підсилюється технологічним прогресом або кращою освітою, може значною мірою визначати темпи довгострокового економічного зростання.

Так, наприклад, розмір та якість робочої сили безпосередньо пов'язані з економічним зростанням. Збільшення чисельності робочої сили часто є результатом зростання населення, може забезпечити більше працівників для товарів і послуг, цим збільшуючи обсяг економічного виробництва. Проте

одних цифр замало. Якість чи продуктивність праці є вирішальним чинником, що визначає економічне зростання. Ця продуктивність часто є результатом покращення освіти та розвитку навичок, які збільшують людський капітал економіки.

Модель Солоу визначає, як заощадження, зміна чисельності населення і технологічний прогрес впливають на економічне зростання. Рівноважне значення зношення капіталу та інвестицій характеризується точкою А на рисунку 1.3 та рівнянням [10]:

$$sf(k) = (n + g + \delta)k$$

де s – норма заощаджень,

k – капітал,

n – зростання населення

g – темп технологічного прогресу

δ - норма вибуття капіталу.

За моделлю Солоу збільшення обсягів виробництва на душу населення відбувається внаслідок збільшення норми заощаджень, нижчого темпу народжуваності та сповільнення амортизації капіталу (рис. 1.3). [10].

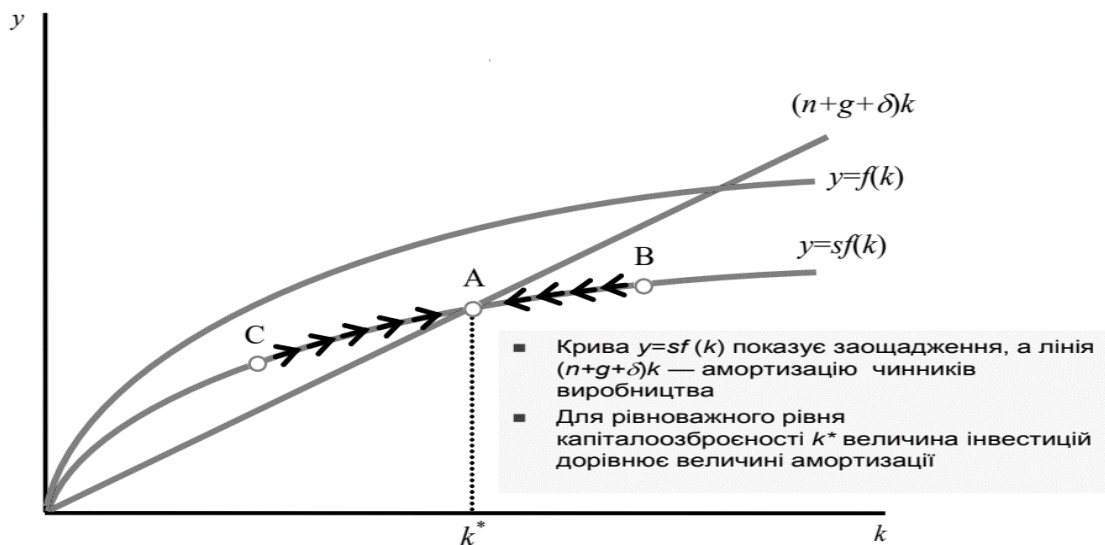

Рисунок 1.3 - Рівноважне значення інвестицій та амортизації в моделі Солоу [10]

Отже, можна сказати, що детальне розуміння причин та визначальних факторів економічного зростання суттєво допомагає зрозуміти динаміку різних економічних систем та допомагає формувати ефективну економічну політику.

Щоб краще зрозуміти роль освіти та професійної підготовки у стимулюванні економічного зростання, можемо розглянути деякі ключові фактори:

1. якість освіти. Якість освіти є вирішальним фактором, що визначає ефективність інвестицій в освіту та навчання. Якісна освіта дає людям знання та навички, необхідні для успіху на ринку праці. Це також допомагає людям розвивати навички критичного мислення та вирішення проблем, які необхідні для інновацій та підприємництва. Країни з високоякісними системами освіти, як правило, мають вищий рівень економічного зростання.

2. доступ до освіти. Доступ до освіти є ще одним важливим фактором економічного зростання. Особи, які мають доступ до освіти, з більшою ймовірністю матимуть навички та знання, необхідні для успіху на ринку праці. Вони також з більшою ймовірністю матимуть змогу брати участь в інноваціях та підприємстві, які сприяють економічному зростанню. Країни з високим рівнем доступу до освіти, як правило, мають вищий рівень економічного зростання.

3. технічна та професійна освіта та навчання (ТПОН): Технічна та професійна освіта та навчання (ТПОН) дають людям навички, необхідні їм для роботи в конкретних галузях чи професіях. Програми ТПО можуть допомогти подолати розрив між освітою та ринком праці, надаючи людям навички та знання, необхідні для досягнення успіху в обраній ними галузі. Країни, які інвестували у програми ТПО, досягли значного поліпшення своїх економічних показників.

4. навчання протягом усього життя. Навчання протягом усього життя потрібне для того, щоб люди могли йти в ногу зі змінами на ринку праці. У міру появи нових технологій та галузей людям необхідно постійно

вдосконалювати свої навички та знання, щоб залишатися конкурентоспроможними. Програми безперервного навчання можуть допомогти людям придбати нові навички та знання протягом усієї їхньої кар'єри. Країни, які інвестували у програми навчання протягом усього життя, досягли значного покращення своїх економічних показників.

Освіта та професійна підготовка є найважливішими компонентами людського капіталу, які необхідні для стимулювання економічного зростання. Країни, які інвестують в освіту та навчання, як правило, мають більш високий рівень продуктивності, інновацій та економічного зростання. Зосередивши увагу на якості та доступності освіти, технічної та професійної освіти та навчання, а також навчання протягом усього життя, країни можуть створити кваліфіковану робочу силу, яка може сприяти економічному зростанню та процвітанню.

Інвестиції відіграють ключову роль у визначенні траєкторії економічного зростання:

- Інвестиції у фізичний капітал: збільшення інвестицій у фізичний капітал, такий як машини, будівлі та інфраструктура може значно підвищити виробничий потенціал економіки, стимулюючи економічне зростання.

- Інвестиції у людський капітал. Інвестиції в освіту та охорону здоров'я, елементи людського капіталу, підвищують продуктивність робочої сили. Більш освічена та здорова робоча сила більш здатна до інновацій та адаптації до нових технологій, сприяючи економічному зростанню.

- Інвестиції в технологічні дослідження та розробки. Інвестиції у дослідження та розробки (НДДКР) можуть призвести до технологічних проривів. Ці прориви підвищують продуктивність, дозволяючи зробити виробничий процес більш ефективним, що значною мірою сприяє економічному зростанню.

Природні ресурси вважаються основою економіки багатьох країн світу. Країни, багаті на природні ресурси, такі як нафта, корисні копалини та деревина, мають значну перевагу, коли справа стосується економічного

зростання. Однак залишається питання, чи є природні ресурси сильною чи слабкою стороною для економічного зростання. Це питання обговорювалося на багатьох форумах: деякі вчені стверджують, що природні ресурси – це фактор, що перешкоджає економічному зростанню, тоді як інші стверджують, що природні ресурси – це благо, яке можна використати на благо економіки.

1. Теорія ресурсного прокляття. Відповідно до цієї теорії, країни, багаті на природні ресурси, ймовірно, будуть відчувати повільніші темпи економічного зростання через різні фактори. Ці фактори включають волатильність цін на сировинні товари, корупцію та конфлікти щодо контролю над ресурсами. Наприклад, Нігерія, яка є однією з найбільших нафтовидобувних країн у світі, пережила повільніші темпи економічного зростання через корупцію та неефективне управління своїм нафтовим багатством.

2. Голландська хвороба: це явище, яке виникає, коли економіка країни стає надмірно залежною від одного конкретного сектора, наприклад, нафтового чи гірничодобувного. Ця надмірна залежність може призвести до спаду в інших секторах економіки, таких як сільське господарство та промисловість. Це може вплинути на економіку в цілому, оскільки країна стає вразливою до коливань цін на сировинні товари. Наприклад, Венесуела, яка сильно залежить від експорту нафти, пережила спад в інших секторах економіки через феномен «голландської хвороби».

3. Достаток ресурсів. Країни, багаті на природні ресурси, можуть досягти економічного зростання, якщо ресурси використовуються ефективно. Наприклад, Норвегія, яка є однією з найбільших нафтовидобувних країн у світі, зуміла використати свої нафтові багатства для розвитку інших секторів економіки, таких як охорона здоров'я та освіта.

4. Диверсифікація. Диверсифікація є ключем до запобігання негативним наслідкам ресурсного прокляття та голландської хвороби. Країнам, багатим на природні ресурси, слід інвестувати в інші сектори економіки, такі як

сільське господарство, виробництво та послуги. Це допоможе створити робочі місця та знизити залежність від одного сектора. Наприклад, Чилі, багата міддю, інвестувала в інші сектори, такі як туризм, лісове господарство та виробництво вина.

Природні ресурси можуть бути перевагою та недоліком для економічного зростання, залежно від того, як ними керують. Хоча країни, багаті на ресурси, мають значну перевагу з погляду економічного зростання, їм слід побоюватися негативних наслідків ресурсного прокляття та голландської хвороби. Ефективне управління, диверсифікація та інвестиції в інші сектори економіки є ключем до використання потенціалу природних ресурсів для економічного зростання[5].

Сьогодні цифрова економіка стала прямим інструментом економічного зростання та зміцнення позицій країни на міжнародній арені. Цифрова економіка – це тип економіки, який використовує цифрові дані (числа, тексти тощо) як ключові елементи (засоби) виробництва. Їх використання як ресурсів може значно підвищити ефективність, продуктивність і цінність послуг і товарів, тим самим будуючи цифрове суспільство[11].

Цифрова економіка є стратегічною метою розвинених країн світу, а цифрові технології проникли в усі сфери соціального та економічного життя людини. Процес розвитку сучасної цифрової економіки в світі пройшов довгий шлях завдяки промисловій революції, науковим відкриттям і створенню технологічної інфраструктури. Перша концепція застосування технологій в економічній діяльності називається електронною економікою. З розвитком цифрових технологій електронна економіка стає цифровою. Формування глобального цифрового ринку надало широкі можливості для підприємств і створило нові умови для міжнародних обмінів, а розвиток цифрової економіки країни також сприяв її економічному зростанню.

1.3. Методологічний інструментарій виміру та оцінювання економічного зростання країни

Темп економічного зростання – це показник того, наскільки добре працює економіка з погляду її загального розміру та продуктивності за певний період, часто за рік чи квартал. Він показує відсоткову зміну загального обсягу економічного виробництва за цей період. Цей показник відображає здатність економіки виробляти товари та послуги, створювати робочі місця та приносити дохід своїм громадянам.

Позитивні темпи економічного зростання означають, що економіка розширилася протягом періоду, що аналізується. Це часто означає, що в країні збільшилася економічна активність та обсяги виробництва. Це зростання часто призводить до підвищення рівня зайнятості, підвищення рівня життя та розширення можливостей для бізнесу та приватних осіб. І навпаки, негативні темпи економічного зростання передбачають економічний спад, який може призвести до втрати робочих місць, зниження доходів та загальних економічних труднощів.

Економічне зростання є фундаментальною метою для більшості країн, оскільки воно дозволяє їм покращувати добробут населення та інвестувати у різні галузі, такі як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. За ним також уважно стежать політики, підприємства та інвестори для ухвалення обґрунтованих рішень.

Економічне зростання має ефект лавини, яка часто призводить до зростання цін на акції та зростання зайнятості. Компанії мають більше капіталу для інвестування у нові підприємства, а споживачі можуть витратити більше. Сукупне зростання зазвичай вимірюється як валовий національний продукт (ВНП) або валовий внутрішній продукт (ВВП) країни. Якщо підприємства зможуть підвищити ефективність факторів виробництва, то цілком зрозуміло, що вони зможуть збільшити виробництво та створювати

товари вищої якості за нижчими цінами. Будь-яке збільшення виробництва призводить до економічного зростання, яке вимірюється ВВП.

Економічне зростання вимірюється збільшенням валового внутрішнього продукту (ВВП), що визначається як сукупна вартість всіх товарів та послуг, вироблених країни протягом року. Цей показник просто відбиває загальний обсяги виробництва всіх товарів та послуг економіки. Багато сил сприяють економічному зростанню. Проте немає якогось одного чинника, який послідовно стимулював би ідеальний чи ідеальний рівень зростання, необхідний економіки. На жаль, рецесія є фактом і може бути спричинена зовнішніми факторами, такими як геополітичні та геофінансові події.

У розвинених країнах, наприклад США, економічне зростання часто зумовлене споживчими витратами та інвестиціями у бізнес. Наприклад, якщо споживачі купують будинки, будівельники будинків, підрядники та будівельні робітники переживуть економічне зростання. Підприємства також стимулюють економіку, коли наймають працівників, підвищують заробітну плату та інвестують у розвиток свого бізнесу. Компанія, яка купує нове виробниче підприємство або інвестує у нові технології, створює робочі місця та витрати, що призводить до зростання економіки. Інші фактори допомагають стимулювати споживчі та ділові витрати та процвітання. Банки, наприклад, кредитують компанії та споживачів. Оскільки підприємства мають доступ до кредитів, вони можуть профінансувати нове виробництво, купити новий парк вантажівок чи запустити нову лінійку продуктів чи послуг. Витрати та бізнес-інвестиції, у свою чергу, надають позитивний вплив на компанії, що беруть участь.

Валовий національний продукт (ВНП) вимірює загальний обсяг економічної продукції, виробленої населенням країни як усередині країни, так і за кордоном. Він включає доходи, отримані населенням і підприємствами країни від іноземних інвестицій та діяльності. ВНП дає

ширший погляд на ефективність економіки, враховуючи її міжнародні взаємодії.

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) коригує ВВП з урахуванням амортизації, відображаючи знос основних засобів країни. Наприклад, аналізують, як згодом зношується інфраструктура чи основне устаткування країни. Це коригування дає більш точну картину сталого економічного зростання, оскільки вона враховує необхідність заміни чи ремонту цих активів.

Також варто зазначити, що наведені вище виміри можна скоригувати з урахуванням інфляції. Реальні економічні показники виключають завищені ціни з часом, тоді як номінальні умови ґрунтуються на поточних завищених цінах.

Наступна формула показує, як розраховуються темпи економічного зростання. Зверніть увагу, що в цьому прикладі розглянемо ВВП, хоча формулу можна використовувати і для інших типів вимірів, згаданих вище.

$$\text{Економічне зростання} = \frac{\text{ВВП 2} - \text{ВВП 1}}{\text{ВВП 1}}$$

де ВВП - Валовий внутрішній продукт країни.

У наведеній вище формулі чисельник розрахував різницю ВВП між двома періодами. Найчастіше це буде зміна ВВП за певний місяць, квартал чи рік. Потім ця різниця ділиться нові розрахунки ВВП. Зауважимо, що цілком можливо розрахувати негативне економічне зростання. Це станеться, якщо ВВП країни знижуватиметься від одного періоду до іншого.

Якщо розглядати економічне зростання в контексті такого показника, як темп приросту, то доцільно виділяти: рівномірне зростання та нерівномірне зростання. В свою чергу, їх доцільно прокласифікувати за напрямками зміни темпів зростання, а саме: без зміни напряму, тобто

зберігається напрям зміни темпів приросту; зі зміною напрямку, за якого напрям зміни темпів приросту не зберігається.

Також покращення економічного зростання підвищує рівень життя за рахунок зниження витрат та підвищення заробітної плати. Засоби виробництва включають технологічні досягнення: від iPhone до хмарних обчислень та електромобілів. Наприклад, за останні кілька років технологія гідророзриву, або горизонтального буріння, призвела до покращення видобутку нафти, зробивши США одним із найбільших виробників нафти у світі.

Інновація не могла бути реалізована без зусиль, що стоять за процесом, від концептуалізації до готового продукту. Однак, оскільки технології допомагають підвищити ефективність факторів виробництва, вони також можуть замінити робочу силу та знизити витрати. Наприклад, штучний інтелект і роботизовані машини використовуються у виробництві, підвищуючи продуктивність, зменшуючи дорогі помилки з боку працівників і, зрештою, знижуючи витрати на робочу силу.

Звичайно, нічого не почнеться без підприємців, які створюють бачення та дії, необхідні для розробки виробничого процесу. Підприємці об'єднують усі фактори виробництва, включаючи купівлю землі або сировини, наймання робочої сили та інвестиції в капітальні товари, необхідні для виведення готової продукції на ринок.

Отже, економічне зростання означає послідовне збільшення реального ВВП економіки протягом тривалого періоду. Зазвичай він вимірюється щорічно і помітно впливає на рівень життя, здібності націй і збалансування державних бюджетів. Економічне зростання є стійким зростанням з часом реального виробництва товарів та послуг економічної системи чи реального ВВП.

Економічне зростання може бути забезпечене різними шляхами та засобами, проте дослідники визначають його позитивні та негативні риси для суспільства та навколишнього природного середовища (рис. 1.4).

Позитивні риси до економічного зростання	•Критичні зауваження
Економічне зростання передбачає збільшення основних макроекономічних показників	•Зростання ВВП не забезпечує якісних показників економічного зростання країни
Економічне зростання передбачає збільшення питомих показників ВВП, які відображають покращення якості життя населення	•Зростання ВВП на одну особу не передбачає реального зростання добробуту й якості життя населення
Економічне зростання країн дозволяє забезпечувати вирішення важливих завдань в сфері промисловості, екології, соціального забезпечення	•Економічне зростання, що відбувається на підставі НТП, зокрема, автоматизації, роботизації виробництва, забезпечує суспільство достатньою кількістю матеріальних благ. Глобальним викликом є концентрація ресурсів і капіталів та порушення рівномірності процесів суспільного відтворення щодо їх розподілу, обміну та споживання
Економічне зростання дозволяє отримати доступ до світових ринків сировинних ресурсів, більш доступних і дешевих, ніж на національних ринках	•Економічне зростання породжує виклики до виснажування виробничих і природних ресурсів, запаси яких мають тенденцію до вичерпання
Економічне зростання країн дозволяє отримати додаткові переваги на світовому ринку через високі рейтинги, економічний, політичний та ідеологічний вплив	•Економічне зростання породжує виклики до природних балансів, можливостей екосистем до самовідтворення, призводить до їх забруднення та руйнування
Економічне зростання визначає зростання соціально-економічної нерівності у суспільстві, але з часом, мультициклічність обороту капіталу призводить до збільшення питомих доходів населення та скорочення бідності та соціальної нерівності	•Економічне зростання має створювати ефект рівномірного розподілу доходів згори донизу та зменшення розриву між заможними та бідними верствами населення. Але технічний прогрес поглиблює економічну диференціацію як між країнами світу, так і в середині країн, навіть у високорозвинених країнах залишається частка населення, що знаходиться за межею бідності. Розвиток постіндустріального суспільства дещо вирівнює цей дисбаланс за рахунок домінування середнього класу, але не вирішує проблему бідності

Рисунок 1.4 - Порівняльна характеристика поглядів на суспільне значення економічного зростання країн та його наслідків [12]

Іншими показниками економічного зростання виступають[4]:

Продуктивність праці - це відношення виробленої продукції в грошовому виразі (національного доходу) до витрат живої праці в масштабі країни.

Трудомісткість - показник затрат праці, необхідних для виробництва одиниці продукції. Вона є зворотним показником продуктивності суспільної праці.

Рентабельність капіталу означає відношення виробництва або іншої ефективної вартості до суми основного капіталу.

Фондомісткість - відношення величини основного капіталу до обсягу виробництва або іншої ефективної вартості (у вартісному виразі).

Матеріаломісткість - це відношення собівартості готової продукції до вартості використаних ресурсів.

Гранична продуктивність факторів виробництва являє собою приріст національного доходу і залежить від збільшення використання відповідних факторів (праці, капіталу, природних ресурсів).

Економічне зростання країни під впливом інновацій визначається потоковим зростанням інновацій у сферах виробництва й експорту, що передбачає постійне технологічне вдосконалення продукції, яка має підвищену додану вартість, користується попитом на світових товарних ринках і визначає зростання міжнародної конкурентоспроможності як виробників, так і країн в цілому. Теорія інновацій передбачає, що базисом до зростання економіки є наявна сфера матеріального виробництва, підкріплена достатньою кількістю інвестицій (труд, земля, капітал), але вони створюють лише підґрунтя, справжнє зростання економіки шляхом формування прибутку відбувається за рахунок інтелектуального капіталу вчених, дослідників і новаторів (інформація), що формують у сукупності із підприємницькими здібностями національну інноваційну систему.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ТА ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

2.1. Відмінність моделей економічного зростання для розвинених країн та країн, що розвиваються

У світі існує кілька моделей економічного розвитку, що застосовуються у різних країнах. Розглянемо деякі з них:

1. Американська модель розвитку: характеризується малою питомою вагою державної власності та мінімальною регулюючою роллю держави.

2. Японська модель розвитку: заснована на інноваціях, тісній співпраці між державою, бізнесом та освітою.

3. Німецька модель розвитку: характеризується високим ступенем соціальної захищеності, сильними профспілками та участю працівників в управлінні підприємствами.

4. Шведська модель розвитку. Заснована на соціальній справедливості, високому рівні освіти та турботі про добробут громадян.

5. Французька модель розвитку: відрізняється поєднанням державного регулювання та вільного ринку.

6. Південнокорейська модель розвитку: використовує індустриальні політики та активне державне втручання.

Ці моделі мають свої особливості та застосовуються в різних контекстах залежно від історії, культури та економічних умов кожної країни.

Розглянемо найбільші економіки світу за рівнем ВВП та середнім річним темпом зростання економіки[13].

1. Сполучені Штати Америки

ВВП: 27,974 млрд. дол. США.

ВВП країнами на душу населення: 83,06 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 1,5%.

Сполучені Штати підтримують свій статус найбільшої світової економіки та найбагатшої країни, неухильно утримуючи свої лідируючі позиції з 1960 по 2023 рік. Економіка США може похвалитися чудовою різноманітністю, рушійною силою якої є важливі сектори, включаючи послуги, виробництво, фінанси та технології. Сполучені Штати мають значний споживчий ринок, сприяють інноваціям та підприємницькому духу, мають стійку інфраструктуру та сприятливі умови для ведення бізнесу.

2. Китай

ВВП: 18,566 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення: 13,16 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 4,2%.

Китай став свідком помітного сплеску економічного прогресу, перемістившись із четвертого місця у 1960 році на друге місце у 2023 році. Китайська економіка в основному залежить від виробництва, експорту та інвестицій. Вона пишається тим, що має велику робочу силу, надійну державну підтримку, інфраструктурні досягнення і споживчий ринок, що швидко розширюється.

3. Німеччина

ВВП: 4,730 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення: 56,04 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 0,9%.

Німецька економіка значною мірою орієнтована на експорт і відома своєю точністю та розвитку таких галузей, як машинобудування, автомобілебудування, хімічна та фармацевтична галузі. Перевага компанії полягає у кваліфікованій робочій силі, надійних ініціативах у галузі досліджень та розробок, а також у яскраво вираженій прихильності до інновацій.

4. Японія

ВВП: 4,291 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення: 34,55 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 1,0%.

Розвинена економіка Японії відрізняється прогресивними технологіями, виробничою майстерністю та сферою послуг. Основні галузі охоплюють автомобільну, електронічну, машинобудівну та фінансову галузі. Крім того, Японія отримує визнання за свою непохитну трудову етику, новаторські технологічні досягнення та винятковий експорт найвищої якості.

5. Індія.

ВВП: 4,112 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення: 2.85 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 6,3%.

Індія посідає 5-е місце у світовому рейтингу ВВП у 2023 році. Економіка Індії може похвалитися різноманітністю та швидким зростанням, що підживлюється ключовими секторами, такими як інформаційні технології, послуги, сільське господарство та виробництво. Країна отримує вигоду зі свого широкого внутрішнього ринку, молодій та технологічно просунутій робочій силі та середнього класу, що росте.

6. Великобританія

ВВП: 3,592 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення: 52,43 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 0,6%.

Економіка Сполученого Королівства включає сектор послуг, виробництво, фінанси і креативний сектор. Лондон функціонує як світовий фінансовий центр, який залучає іноземні інвестиції. Економічна експансія Великобританії також визначається її торговими альянсами та глобалізацією.

7. Франція

ВВП: 3,182 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення: 48,22 тис. дол.

Річний темп зростання ВВП: 1,3%.

Економіка Франції характеризується диверсифікацією з акцентом на такі галузі, як аерокосмічна промисловість, туризм, предмети розкоші та

сільське господарство. Франція відома своєю надійною системою соціального забезпечення, добре розвинутою інфраструктурою та значними інвестиціями у дослідження та розробки.

8. Італія.

ВВП: 2,280 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення: 38.93 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 0,7%.

Італія може похвалитися високорозвиненим ринком і є третьою за величиною економікою Європейського Союзу. Країна відома своїм впливовим та новаторським бізнес-сектором, а також розвинутою та конкурентоспроможною сільськогосподарською промисловістю.

9. Бразилія.

ВВП: 2,272 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення: 11,03 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 1,5%.

Бразильська економіка демонструє широкий спектр секторів, включаючи сільське господарство, гірничодобувну промисловість, обробну промисловість та послуги. Примітно, що це визначний світовий центр сільськогосподарського виробництва та експорту. Декілька факторів, включаючи ціни на сировинні товари, внутрішнє споживання та розвиток інфраструктури, визначають зростання економіки Бразилії.

10. Канада.

ВВП: 2,242 млрд. дол. США.

ВВП країнами душу населення (тис.): 55,53 тис. дол. США.

Річний темп зростання ВВП: 1,6%.

Канадська економіка значною мірою залежить від своїх багатих природних ресурсів, включаючи нафту, газ, корисні копалини та деревину. Крім того, в країні розвинений процвітаючий сектор послуг, добре розвинена обробна промисловість, а також стимулюється розвиток інновацій та технологічний прогрес.

В структурі ВВП досліджуваних країн найбільшу питому вагу займали сектор послуг (понад 50%), та промисловість (понад 20%) додаток А). Проте в структурі ВВП досліджуваних країн лише від 1,3 до 8% займав сектор сільського господарства.

Таблиця 2.1 – Динаміка структури ВВП країн світу в 2010-2023 рр., % від ВВП [14]

Країни	Сільське господарство		Промисловість		Виробництво		Послуги	
	% в ВВП		% в ВВП		% в ВВП		% в ВВП	
	2015	2023	2015	2023	2015	2023	2015	2023
Бразилія	4,3	6,8	19,4	20,7	10,5	11,1	62,3	58,9
Італія	2,1	2,0	20,9	23,0	14,4	14,1	67,0	64,8
Канада	1,9	-	24,4	-	10,0	-	67,0	-
Китай	8,4	7,3	40,8	39,9	29,0	27,7	50,8	52,8
Франція	1,6	1,8	17,7	17,4	10,4	9,3	70,2	70,3
Німеччина	0,7	1,1	27,1	26,7	20,3	18,5	62,2	62,7
Індія	16,2	16,6	27,3	25,6	15,6	13,3	47,8	48,6
Японія	1,0	1,0	28,6	28,8	20,5	20,5	69,8	69,9
Великобританія	0,6	0,7	18,0	17,9	9,2	8,4	70,6	71,0
США	1,0	1,0	18,6	17,9	11,7	10,7	76,7	77,6
Світ за регіонами	4,2	4,3	26,8	28,0	16,4	16,2	64,3	63,9
Східна Азія та Тихий океан	6,1	6,0	35,4	37,1	24,2	24,8	56,9	58,2
Європа та Центральна Азія	2,1	2,2	23,2	24,8	14,1	14,0	64,4	63,1
Латинська Америка та Карибський басейн	5,4	7,0	28,9	30,7	16,0	16,6	67,4	64,8
Близький Схід і Північна Африка	5,3	4,5	38,0	44,8	12,2	13,0	54,9	47,4
Північна Америка	1,1	1,0	19,0	18,2	11,5	10,5	76,0	76,6
Південна Азія	16,7	16,5	26,4	25,9	15,3	14,2	48,9	49,3
Африка на південь від Сахари	16,6	17,3	24,0	28,0	10,0	11,2	53,7	46,9
Групи країн за рівнем доходу								
Низький дохід	26,3	25,0	22,2	25,6	8,2	10,0	41,9	33,8
Дохід нижче середнього	15,5	15,4	27,7	28,8	14,8	15,2	50,8	49,1
Дохід вище середнього	7,2	6,9	35,2	36,6	22,4	22,8	53,4	53,0
Високий дохід	1,3	1,3	22,8	22,4	13,9	13,2	69,9	70,0

Для країн, що розвиваються для економічного зростання важливі кількісні чинники такі як: кількість інвестицій, заощаджень тощо. Для розвинених країн для економічного зростання важливі інституціональні

складові такі як: прогнозована налагоджена стійка правова система та монетарна та фінансова політика, прозора судова система, захист прав власності.

Доцільно зазначити, що переважна більшість країн, що знаходяться в першій 10 країн за рівнем економічного розвитку, мають високі показники в рейтингу індексу людського розвитку та інновацій.

Індекс людського розвитку, або ІРЛП, є показником, складеним Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй і використовуваним для кількісної оцінки «середніх досягнень країни за трьома основними параметрами людського розвитку: довгим і здоровим життям, знанням і гідним рівнем життя». ІРЛП був вперше запущений у 1990 році і з того часу випускається щорічно, за винятком 2012 та 2020/21 років. Незважаючи на те, що ІРЛП має тенденцію до глобального зростання з часом, понад 90% зі 191 країни, проаналізованої для доповіді про ІРЛП за 2021/22 рік, зазнали зниження загального ІРЛП у 2020 або 2021 році. Це зниження значною мірою пов'язане з пандемією COVID-19 та її затяжними наслідками.

Значення індексу людського розвитку країни визначається шляхом агрегування оцінок країни за широким спектром показників, включаючи очікувану тривалість життя, рівень грамотності, доступ сільського населення до електрики, ВВП на душу населення, експорт та імпорт, рівень вбивств, багатомірний індекс бідності, нерівність доходів, доступність Інтернету і багато іншого. Ці показники зводяться в одну від 0 до 1,0, де 1,0 означає максимально можливий розвиток людського потенціалу. ІРЛП підрозділяється на чотири рівні:

- дуже високий рівень розвитку людського потенціалу (0,8-1,0);
- високий рівень розвитку людського потенціалу (0,7-0,79);
- середній рівень розвитку людського потенціалу (0,55-0,70);
- низький рівень розвитку людського потенціалу (менше 0,55).

Дані за країнами з високим рівнем людського потенціалу відображено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка країн з високим рівнем ІРЛП в світі в 2010-2022 рр. [15]

Країна	2022	2021	2020	2019	2010
Швейцарія	0,967	0.962	0.956	0.962	0.942
Норвегія	0,966	0.961	0.959	0.961	0.941
Ісландія	0,959	0.959	0.957	0.960	0.902
Гонконг	0,956	0.952	0.949	0.952	0.907
Австралія	0,946	0.951	0.947	0.941	0.923
Данія	0,952	0.948	0.947	0.946	0.913
Швеція	0,952	0.947	0.942	0.947	0.910
Ірландія	0,950	0.945	0.943	0.942	0.904
Німеччина	0,950	0.942	0.944	0.948	0.926
Нідерланди	0,946	0.941	0.939	0.943	0.917
Фінляндія	0,942	0.940	0.938	0.939	0.911
Сінгапур	0,949	0.939	0.939	0.943	0.910
Бельгія	0,942	0.937	0.928	0.936	0.912
Нова Зеландія	0,939	0.937	0.936	0.937	0.922
Канада	0,935	0.936	0.931	0.937	0.911
Ліхтенштейн	0,942	0.935	0.933	0.940	0.913
Люксембург	0,927	0.930	0.924	0.927	0.912
Великобританія	0,940	0.929	0.924	0.935	0.912
Японія	0,920	0.925	0.923	0.924	0.898
Південна Корея	0,929	0.925	0.922	0.923	0.890
США	0,927	0.921	0.920	0.930	0.911

На першому місці – незмінний лідер Швейцарія, яка за останні 12 років зміцнила свої позиції із значення індексу в 0,942 до 0,967. На другому місці – Норвегія із значенням рейтингу в 0,966 в 2022 році. На третьому – Ісландія із рейтинговою оцінкою в 0,959.

Глобальний інноваційний індекс (ГІІ) використовує різні показники для відображення загальної інноваційної діяльності країни. Цей показник використовує різні фактори для розрахунку ГІІ, у тому числі кілька підкатегорій вхідних та вихідних даних інноваційної діяльності.

ГІІ відображає здатність країни впроваджувати інновації та те, наскільки добре люди в цій країні доводять інновації до кінця. Високі показники ГІІ свідчать, що у країнах діють системи заохочення створення нових ідей, методів чи продуктів. Країни, у яких відсутні внутрішні структури чи результати інноваційної діяльності, мають нижчі бали з ГІІ. Незважаючи на те, що в цих країнах можуть бути деякі новатори, вони не

відповідають показникам інноваційної діяльності країн із вищими значеннями ГІ.

Таблиця 2.3 – Рейтинг країн світу в Глобальному інноваційному індексі [16]

Країни	Рейтинг інновацій	Позиція в рейтингу
Швейцарія	64.6	1
США	61.8	2
Швеція	61.6	3
Великобританія	59.7	4
Нідерланди	58	5
Південна Корея	57.8	6
Сінгапур	57.3	7
Німеччина	57.2	8
Фінляндія	56.9	9
Данія	55.9	10
Китай	55.3	11
Франція	55	12
Японія	53.6	13
Гонконг	51.8	14
Канада	50.8	15
Австрія	50.2	16
Естонія	50.2	17
Ізраїль	50.2	18
Люксембург	49.8	19
Ісландія	49.5	20

Швейцарія очолила рейтинг ГІ, набравши 64,6 балів. Ця країна очолила списки за обома проміжними оцінками та посіла друге місце за своїми установами. Друге місце у загальному заліку ГІ посіли Сполучені Штати, які набрали 61,8 бали. Сполучені Штати посіли перше місце за ринковими інноваціями і третє місце як за розвиненістю бізнесу, так і за обсягом знань, що отримуються. До першої п'ятірки рейтингу ГІ увійшли Швеція, Великобританія та Нідерланди.

Отже, у відповідності до моделі Солоу економічне зростання відображається через збільшення обсягів виробництва на душу населення, що в свою чергу відбувається внаслідок збільшення норми заощаджень, нижчого темпу народжуваності та сповільнення амортизації капіталу. Досліджуючи розвинені країни світу, основними факторами економічного зростання стали високий рівень продуктивності праці, високий рівень людського капіталу, впровадження елементів нової та поширення елементів інноваційної економіки, значні обсяги заощаджень, залучення внутрішніх фінансових ресурсів через інвестиційні фонди підприємств, а також залучення значних обсягів зовнішнього фінансування, що стало можливим за рахунок сприятливого бізнес-середовища в країнах. Серед розвинених країн світу основними факторами економічного зростання стали відкритість економіки для залучення іноземних інвестицій, реформування економіки з метою створення умов для інноваційного розвитку та розвитку бізнес-середовища та зростання рівня продуктивності праці, а також експортна орієнтація виробництва в країні. Також для країн, що розвиваються для економічного зростання важливі кількісні чинники такі як: кількість інвестицій, заощаджень тощо. Для розвинених країн для економічного зростання важливі інституціональні складові такі як: прогнозована налагоджена стійка правова система та монетарна та фіскальна політика, прозора судова система, захист прав власності.

2.2. Аналіз динаміки економічного зростання ЄС

Глобальна фінансово-економічна криза призвела до серйозної рецесії в ЄС у 2009 році (див. рис. 2.1), після якої економічне зростання відновилося в 2010 році. Криза почалася раніше в Японії з негативними річними темпами зміни ВВП (у реальному вираженні). На відміну від цього, економічне зростання в Китаї (включаючи Гонконг) продовжувало зростати швидкими

темпами під час глобальної фінансової та економічної кризи (близько 10 % щороку), дещо сповільнюючись у наступні роки, але залишаючись значно вищим, ніж у будь-якій іншій економіці.

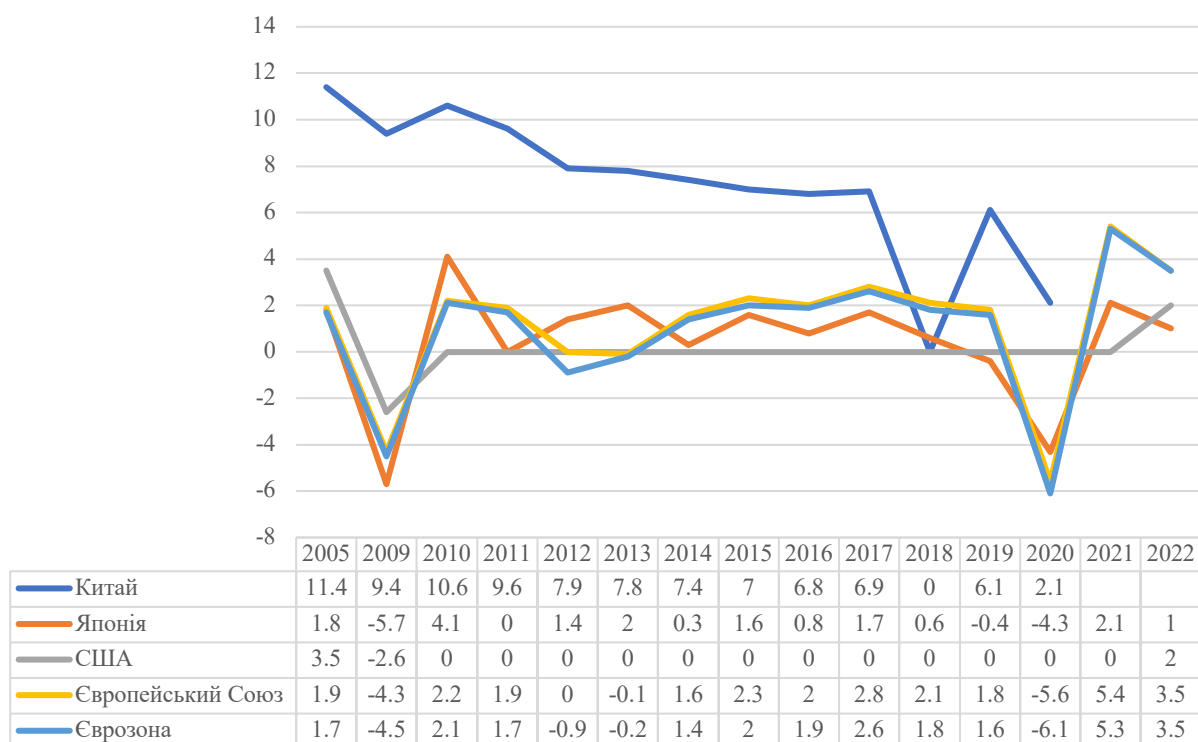

Рисунок 2.1 – Динаміка темпів зростання ВВП країн світу та ЄС в 2005-2022 рр., % [17]

Глобальна фінансова та економічна криза була очевидна в ЄС вже в 2008 році, коли темпи зростання ВВП були значно нижчими, ніж у 2007 році (зниження з 3,1% у 2007 році до 0,6% у 2008 році), а потім відбулося зростання ВВП – на 4,3%. зниження ВВП у 2009 році. Відновлення в ЄС призвело до збільшення індексу ВВП (на основі пов'язаних обсягів) на 2,2% у 2010 році, а у 2011 році відбувся подальший приріст на 1,9%. Відновлення було стійким, і згодом ВВП скоротився: 0,7 % у 2012 р., а у 2013 р. зміна була незначною (зниження на 0,1 %). Після цього було зафіксовано низку позитивних темпів змін, при цьому зростання відносно стабільне між 1,6% та 2,8% щороку з 2014 по 2019 рік. В 2019 році криза відчувалася; це було значно більше, ніж зниження активності у 2009 році під час світової фінансової та економічної кризи. Аналогічним чином, відновлення

активності у 2021 році (до 5,4%) було сильнішим, ніж у 2010 році, тоді як у 2022 році спостерігалось подальше зростання (до 3,5%).

У зоні євро відповідні темпи змін були аналогічні темпам, зафіксованим у ЄС: скорочення, зафіксовані у 2009, 2012, 2013 та 2020 роках, були сильнішими (зниження на 4,5%, 0,9%, 0,2% та 6,1 %), ніж у Єврозоні. Хоча в зоні євро щороку спостерігалось зростання в ЄС, темпи зростання в Єврозоні постійно були на 0,1–0,3 процентних пункти нижче, за одним винятком: зростання у 2022 році було таким самим сильним (зростання на 3,5%), як і в ЄС. Таким чином, у період 2005–2022 років реальне зростання ВВП у зоні євро (зростання загалом на 19,8 %) було слабшим, ніж у ЄС загалом (зростання на 23,7 %).

Усередині ЄС зростання реального ВВП значно розрізнялося як із часом, і між державами-членами ЄС (табл. 2.1). Після спаду у 2009 році у всіх державах-членах ЄС, за винятком Польщі, економічне зростання відновилося у більшості держав-членів: 23 зареєстрували зростання у 2010 році та (інші) зареєстрували зростання у 2011 році. Однак у 2012 році ситуація змінилася, оскільки трохи більше половини (14) держав-членів повідомили про економічне зростання, у той час як у 12 з 13 держав-членів, що залишилися, обсяг виробництва падав, а в одному жодних змін не відбулося.

Таблиця 2.4 - Країни-члени ЄС за темпами зростання реального ВВП в 2013-2023 рр. [17]

Держава-член	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Зростання за 10 років
Австрія	0,0	0,7	1,0	2,0	2,3	2,4	1,5	-6,6	4,2	4,8	-0,8	1,05
Бельгія	0,5	1,6	2,0	1,3	1,6	1,8	2,2	-5,3	6,9	3,0	1,3	1,54
Болгарія	-0,5	0,9	3,4	3,0	2,7	2,7	4,0	-4,0	7,7	3,9	1,8	2,33
Хорватія	-0,4	-0,4	2,5	3,6	3,4	2,8	3,4	-8,6	13,8	6,3	2,8	2,65
Кіпр	-6,6	-1,8	3,4	6,6	5,7	5,6	5,5	-3,4	9,9	5,1	2,5	2,95
Чеська Республіка	0,0	2,3	5,4	2,5	5,2	3,2	3,0	-5,5	3,6	2,4	-0,5	1,96
Данія	0,9	1,6	2,3	3,2	2,8	2,0	1,5	-2,4	6,8	2,7	1,8	2,11
Естонія	1,5	3,0	1,9	3,2	5,8	3,8	4,0	-1,0	7,2	-0,5	-3,0	2,35
Фінляндія	-0,9	-0,4	0,5	2,8	3,2	1,1	1,2	-2,4	2,8	1,3	-1,0	0,75
Франція	0,6	1,0	1,1	1,1	2,3	1,9	1,8	-7,5	6,4	2,5	0,7	1,08
Німеччина	0,4	2,2	1,5	2,2	2,7	1,0	1,1	-3,8	3,2	1,8	-0,3	1,09
Греція	-2,5	0,5	-0,2	-0,5	1,1	1,7	1,9	-9,3	8,4	5,6	2,0	0,79

Угорщина	1,8	4,2	3,7	2,2	4,3	5,4	4,9	-4,5	7,1	4,6	-0,9	2,98
Ірландія	1,2	8,8	24,5	1,8	9,3	8,5	5,3	6,6	15,1	9,4	-3,2	7,94
Продовження таблиці 2.4												
Італія	-1,8	0,0	0,8	1,3	1,7	0,9	0,5	-9,0	8,3	4,0	0,9	0,69
Латвія	2,0	1,9	3,9	2,4	3,3	4,0	0,6	-3,5	6,7	3,0	-0,3	2,18
Литва	3,6	3,5	2,0	2,5	4,3	4,0	4,7	0,0	6,3	2,4	-0,3	3,00
Люксембург	3,2	2,6	2,3	5,0	1,3	1,2	2,9	-0,9	7,2	1,4	-1,1	2,28
Мальта	5,5	7,6	9,6	3,4	10,9	7,4	7,1	-8,2	12,5	8,1	5,6	6,32
Нідерланди	-0,1	1,4	2,0	2,2	2,9	2,4	2,0	-3,9	6,2	4,3	0,1	1,77
Польща	0,9	3,8	4,4	3,0	5,1	5,9	4,4	-2,0	6,9	5,3	0,2	3,45
Португалія	-0,9	0,8	1,8	2,0	3,5	2,8	2,7	-8,3	5,7	6,8	2,3	1,75
Румунія	0,3	4,1	3,2	2,9	8,2	6,0	3,9	-3,7	5,7	4,1	2,1	3,35
Словаччина	0,6	2,7	5,2	1,9	2,9	4,0	2,5	-3,3	4,8	1,8	1,1	2,20
Словенія	-1,0	2,8	2,2	3,2	4,8	4,5	3,5	-4,2	8,2	2,5	1,6	2,55
Іспанія	-1,4	1,4	3,8	3,0	3,0	2,3	2,0	-11,2	6,4	5,8	2,5	1,60
Швеція	1,2	2,7	4,5	2,1	2,6	2,0	2,0	-2,2	6,1	2,7	-0,2	2,14
Європейський Союз (27)	-0,1	1,6	2,3	2,0	2,8	2,1	1,8	-5,6	5,4	3,5	0,4	51,82
Єврозона (20)	-0,2	1,4	2,0	1,9	2,6	1,8	1,6	-6,1	5,3	3,5	0,4	33,64

Після цього переважна більшість держав-членів знову зафіксувала зростання: кількість країн, які зафіксували позитивні темпи змін, досягла 15 у 2013 році, зросла до 23 у 2014 році та 26 у 2015 та 2016 роках. В усіх 27 державах-членах зафіксовано позитивний темп змін, що змінився у 2017 році (це сталося вперше з 2007 року) та повторилося у 2018 та 2019 роках.

З настанням кризи Covid-19 ситуація суттєво змінилася.

2020 року Ірландія була єдиною державою-членом ЄС, яка зафіксувала зростання ВВП, тоді як у Литві змін не відбулося. Негативні темпи зміни в інших країнах варіювалися до -7,5% у Франції, -8,3% у Португалії, -8,5% у Хорватії, -8,6% на Мальті, -9,0% у Греції та Італії. -11,3% у Іспанії.

Відновлення у 2021 році спостерігалось у всіх державах-членах ЄС, при цьому темпи зростання варіювалися від 2,6% у Німеччині до 8,4% у Греції, 11,7% на Мальті, 13,1% у Хорватії та 13,6% в Ірландії.

У 2022 році в Естонії зафіксовано зниження на 1,3%, тоді як у всіх інших державах-членах ЄС продовжилося зростання. В Ірландії знову зафіксовано найшвидше зростання – на 12,0 %, за нею слідує Мальта, де спостерігалось зростання на 7,1 %. Португалія та Австрія були єдиними державами-членами, які зафіксували більш швидке зростання у 2022 році, ніж у 2021 році, причому темпи їх змін збільшилися на 1,2 та 0,3 процентних

пункти відповідно. Навпаки, хоча у Хорватії у 2022 році зростання склало 6,2%, це було на 6,9 процентних пункти менше, ніж у 2021 році.

Таблиця 2.5 - Держави-члени ЄС з ВВП (номінального) в 2013-2023 рр., у мільярдах євро [17]

Держави-член	2013	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Зміна за 10 років	Зміна в %
Австрія	323,91	344,27	385,27	397,15	380,89	405,24	447,22	477,25	153,34	47,34%
Бельгія	392,88	416,70	460,05	478,68	460,75	507,93	554,04	582,58	189,70	48,29%
Болгарія	42,06	45,80	56,20	61,53	61,61	71,06	85,80	93,95	51,89	123,39%
Хорватія	44,53	45,36	52,88	55,77	50,54	58,46	67,99	75,86	31,32	70,33%
Кіпр	18,04	17,94	21,68	23,18	22,09	24,93	27,78	29,76	11,72	64,95%
Чехія	159,46	169,56	210,97	225,61	215,81	238,25	276,27	305,49	146,03	91,58%
Данія	258,74	273,02	302,33	309,53	311,36	342,96	380,62	374,68	115,94	44,81%
Естонія	18,91	20,63	25,93	27,95	27,43	31,17	36,01	37,68	18,77	99,26%
Фінляндія	204,32	211,39	233,46	239,86	238,04	250,66	267,69	277,83	73,51	35,98%
Франція	2117,19	2198,43	2363,31	2437,64	2317,83	2502,12	2639,09	2803,10	685,91	32,40%
Німеччина	2811,35	3026,18	3365,45	3474,11	3403,73	3617,45	3876,81	4121,16	1309,81	46,59%
Греція	179,88	176,37	179,56	183,35	165,02	181,50	206,62	220,30	40,42	22,47%
Угорщина	102,24	112,79	136,06	146,56	137,87	153,96	168,87	196,53	94,29	92,22%
Ірландія	179,29	263,51	327,44	356,36	375,25	434,07	506,28	504,62	325,33	181,46%
Італія	1612,75	1655,36	1771,39	1796,65	1661,24	1821,94	1962,85	2085,38	472,63	29,31%
Латвія	22,79	24,57	29,15	30,57	30,11	33,35	38,39	40,31	17,52	76,87%
Литва	35,04	37,35	45,52	48,96	49,87	56,48	67,40	72,05	37,01	105,62%
Люксембург	49,10	54,14	60,12	62,43	64,52	72,36	77,53	79,31	30,22	61,54%
Мальта	7,94	10,00	13,04	14,30	13,35	15,32	17,43	19,38	11,44	143,98%
Нідерланди	660,46	690,01	773,99	813,06	796,53	870,59	958,55	1032,84	372,38	56,38%
Польща	388,36	429,84	499,00	532,51	526,15	576,38	654,59	747,75	359,39	92,54%
Португалія	170,49	179,71	205,18	214,38	200,52	216,05	242,34	265,74	95,25	55,87%
Румунія	142,93	160,29	206,07	224,18	220,49	241,61	284,17	323,16	180,23	126,10%
Словаччина	74,49	80,13	89,88	94,43	93,44	100,26	109,65	122,16	47,66	63,98%
Словенія	36,45	38,85	45,88	48,58	47,05	52,28	57,04	63,09	26,64	73,07%
Іспанія	1020,68	1078,09	1203,86	1245,51	1119,01	1222,29	1346,38	1462,07	441,39	43,25%
Швеція	441,85	455,50	470,67	476,87	480,56	540,73	561,79	548,37	106,52	24,11%
Євро-пейський Союз (27)	11516,14	12215,77	13534,3	14019,67	13471,0	14639,40	15919,1	16962,39	5446,25	47,29%
Єврозона (20)	9980,51	10568,98	11653,0	12042,90	11517,2	12474,44	13507,0	14372,47	4391960,0	44,01%

Середньорічне зростання ВВП склало 1,3% за останні 17 років у ЄС та 1,1% у зоні євро.

Ірландія зафіксувала десять років поспіль зростання ВВП з 2013 року та лише один рік зниження (у 2009 році). Аналогічно, в Литві востаннє спостерігалось зниження у 2009 році, відтоді воно збільшувалося щороку, за

винятком відсутності зростання у 2020 році. Серед країн, які не входять до ЄС, Туреччина також востаннє фіксувала зниження у 2009 році, тоді як у Китаї було зафіксовано зростання. за всі роки, за якими є дані, починаючи з 2005 р. (за 2021 та 2022 рр. дані відсутні).

Наслідки глобальної фінансово-економічної кризи знизили загальні показники економіки держав-членів ЄС під час аналізу подій за останні 17 років, а криза Covid-19 ще більше знизила їх. Середньорічні темпи зростання ВВП у ЄС та зоні євро у період з 2005 по 2022 рік становили 1,3 % та 1,1 % відповідно. Для порівняння, між 2010 (першим роком після нижньої точки глобальної фінансової кризи) та 2019 (останнім повним роком перед кризою COVID-19) середній показник для ЄС становив 1,5%, а для зони євро – 1,3 %.

Найвище зростання серед держав-членів ЄС за цим показником було зафіксовано в Ірландії (середньорічне зростання ВВП склало 5,3% у період з 2005 по 2022 рік; сюди входить виняткове зростання у 2015 році, що відображає діяльність транснаціональних підприємств). На другому місці за середніми темпами зростання опинилися Мальта (4,6%) та Польща (3,9%). Навпаки, у Греції реальне зростання ВВП у період з 2005 по 2022 рік було загалом негативним, знижуючись у середньому на 0,8% на рік; в Італії в період з 2005 по 2022 рік загалом змін майже не відбулося.

Далі розглянемо ТОП-5 країн ЄС за обсягом ВВП та ВВП на душу населення[17].

5. Франція.

ВВП душу населення (2023 р.): 58 770 доларів.

ВВП (2023 р.): 3,87 трлн. дол. США.

Франція, розташована в Західній Європі, є однією з найсильніших економік на континенті. Франція має ВВП на душу населення у розмірі 58 770 дол. США та коефіцієнт Джині 70,30%. Ставлення боргу країни до ВВП становить 111,8%.

4. Бельгія.

ВВП душу населення (2023 р.): 65 810 дол..

ВВП (2023 р.): 769,68 млрд. доларів США.

Бельгія, розташована в Західній Європі, на даний момент посідає четверте місце серед країн ЄС з кращою економікою. Бельгія має ВВП на душу населення у розмірі 65 810 дол. США, коефіцієнт Джині 59,60% та співвідношення боргу до ВВП 105,1%.

3. Німеччина.

ВВП душу населення (2023 р.): 66 040 доларів.

ВВП (2023 р.): 5,54 трлн. дол. США.

Німеччина, одна з найбільших економік Європи, має ВВП на душу населення у розмірі 66040 дол. США. Коефіцієнт Джині Німеччини 77,20% та співвідношення боргу до ВВП 66,1% роблять її однією з європейських країн із кращою економікою на даний момент.

2. Нідерланди.

ВВП душу населення (2023 р.): 73 320 дол.

ВВП (2023 р.): 1,30 трлн. дол. США.

Нідерланди розташовані на північному заході Європи, їхній ВВП на душу населення становить 73 320 дол. США. Країна має коефіцієнт Джині 78,80% та співвідношення боргу до ВВП 50,1%. Нідерланди зараз посідають третє місце серед європейських країн із найкращою економікою.

1. Ірландія

ВВП душу населення (2023 р.): 137 640 дол.

ВВП (2023 р.): 722,93 млрд. дол. США.

Безумовно, Ірландія на даний момент є провідною європейською країною з найкращою економікою. ВВП Ірландії на душу населення становить 137 640 дол. США, коефіцієнт Джині 79,90% та співвідношення боргу до ВВП.

2.3. Фактори та чинники забезпечення стійкого економічного зростання ЄС

Європа вже давно вважається важливим економічним та промисловим центром із деякими з найрозвиненіших економік на континенті. Протягом століть світ був свідком зростання Європи із високим рівнем життя. За даними МВФ, середньорічний темп зростання економіки Європи становив 1,8%. Після швидкого постпандемічного зростання у 2021 та 2022 роках європейська економіка втратила темпи зростання. Стабільність та економічне зростання Європи зазнали серйозного удару після вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року, і це був час, коли економіка стабілізувалася після важкого удару від пандемії COVID-19 у 2020 році. Ризики погіршення ситуації продовжують переслідувати глобальну економіку. Зростання напруженості в секторі Газа та агресія росії проти України є серйозними факторами невизначеності, окрім інших ринкових ризиків.

Зниження економічного зростання в Євросоні було спричинене як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. По-перше, уповільнення темпів зростання світової торгівлі. У 2018 році уповільнення економічного зростання в ЄС визначалося невеликим внеском чистого експорту порівняно з 2017 роком – від 0,6 до 0,05%. По-друге, на економічну діяльність країн ЄС в 2018-2021 рр. вплинула низка внутрішніх чинників, а саме:

1. Тимчасові внутрішні чинники, такі як страйки, надзвичайні погодні умови, більш високий податковий тягар для споживачів та надзвичайно висока відпустка через хворобу.

2. Європейські автовиробники, особливо німецькі, зіштовхнулися з проблемами із запровадженням у вересні нових «Всесвітніх гармонізованих процедур випробувань легкових автомобілів», що призвело до перебоїв у виробництві.

3. Транспортні проблеми, спричинені рівнем води в річках, наприклад, на Рейні.

4. Соціальні заворушення у Франції, політична невизначеність в Італії та інших країнах із специфічними проблемами.

Хоча уповільнення темпів зростання у 2018-2020 році було здебільшого спричинене проблемами у Німеччині та Італії, заходи країн були спрямовані на скорочення розриву між розвиненими та найменш розвиненими економіками.

У країнах ЄС кінцевий попит сприяв економічному зростанню на 3,3% у 2018 році, а у 2019 році він знизився до 2,7% через скорочення інвестицій (0,4%) та негативний вклад зміни запасів (-0,2%), тоді як чистий експорт став негативним уперше з 2016 року (з +0,6% у 2018 році до -0,2% у 2019 році). Приватне споживання стало основним фактором відновлення економіки з початку 2013 року. Враховуючи, що його частка у ВВП становить близько 55%, приватне споживання сприяло збільшенню на 0,9% порівняно з 1,1%, що повністю компенсувався великим вкладом інвестицій (0,7% порівняно з 0,6%), тоді як вклад держави залишався стабільним (0,2%).

Основну підтримку приватного споживання надав зростання зайнятості та доходів від роботи. Розбивка витрат на особисте споживання показує, що уповільнення економічного зростання в зоні євро було більш вираженим для товарів тривалого користування (-1,7% із 2,7%), ніж для товарів та послуг короткострокового користування (-0,6% з 1,1%).

Витрати домогосподарств на товари тривалого користування знизилися через зменшення кількості автомобілів, що купуються. Приватне споживання тісно пов'язане з динамікою доходів та добробуту домогосподарств.

Упродовж 2018-2022 рр. наявні доходи домогосподарств підтримувалися зростанням заробітної плати та збільшенням кількості робочих місць. Очікується, що до 2025 року заробітна плата в євроні залишиться основним фактором, що сприятиме зростанню доступних номінальних доходів. Реальне зростання доступних доходів домогосподарств має зрости до 2% у 2024 році (з 1,5% у 2018 році). Передбачається, що

середня норма заощаджень домогосподарств дещо збільшиться та уповільнить зростання споживання приватного сектору.

Пандемія COVID-19 вплинула на обсяги продажів. 49% всіх підприємств ЄС заявили, що їх продаж знизився з початку 2020 року. На 25% порівняно з попереднім періодом також постраждає транспорт. Без державної допомоги 35% європейських малих та середніх фірм (МСП) у сфері виробництва та послуг заявили, що їхні підприємства не змогли б працювати та вистояти в умовах пандемії.

У 2020 році 86% підприємств звітували про інвестиційну активність попереднього року, тоді як у 2021 році про інвестиції повідомили лише 79%. 23% фірм ЄС змінили свої інвестиційні плани у 2021 році, і лише 3% повідомили про зростання обсягів інвестицій. Найбільша частка підприємств, які скоротили свої інвестиційні плани через падіння продажів, перебуває у Польщі, де 49% фірм скоротили інвестиції, й у Бельгії, де 47% фірм заявили те саме.

Більшість «зелених» чи цифрових підприємств у ЄС працюють у сфері виробництва (33%) чи інфраструктури (30%). У секторі послуг спостерігається найбільший відсоток підприємств, які брали участь у цифровізації чи «зеленому» переході (41%).

2023 року підприємства ЄС зростали з погляду інновацій. 39% підприємств ЄС створили чи впровадили нові товари, процеси чи послуги у попередньому фінансовому році порівняно з 57% фірм США. У ЄС понад 12% підприємств представили ідеї, які були новими для країни чи світового ринку. Інвестиції в нематеріальні активи (дослідження та розробки, програмне забезпечення, навчання або бізнес-процеси) підприємств ЄС склали близько 38% від загального обсягу інвестицій.

2023 рік був неоднозначним для європейської економіки, що постраждала від енергетичної кризи і не піддається очікуванням рецесії. Негативні наслідки високих цін на газ, посилення грошово-кредитної політики та слабкої глобальної промислової активності стали ключовими

факторами спаду в економіці регіону. Порівняно з економікою США у 2023 році темпи зростання Європи відстають. Згідно з осіннім прогнозом Європейської комісії на 2023 рік, зростання ВВП ЄС та Єврозони, як очікується, становить 0,6% у 2023 році. В подальшому очікується, що темпи зростання складуть близько 1,7%.

Залежність ЄС від російських нафти та газу виявилася серйозною стратегічною вразливістю. Європа залежить від росії більш ніж на третину своїх постачань газу, і близько однієї третини цих постачань проходить українськими трубопроводами. Найближчі витрати відбиваються у підвищених цінах на енергоносії та гострому попиті на неросійські джерела енергії. Німеччина призупинила узгодження газопроводу «Північний потік - 2», яким російський газ надходитиме безпосередньо до Німеччини. Національна енергетична безпека та зниження залежності від джерел енергії з держав, що не входять до ЄС, стануть головним пріоритетом для урядів. Ця подія вплине на глобальні зобов'язання щодо досягнення нульового рівня викидів до 2050 року. Зниження залежності від російської нафти та газу може стимулювати швидший розвиток відновлюваних джерел енергії. Впровадження відновлюваних джерел енергії також підвищить важливість природного газу як частини енергетичного балансу з огляду на проблеми зі зберіганням та надійністю відновлюваних джерел; це може поживити суперечки про внутрішній видобуток сланцевого газу, створення інфраструктури для зрідженого природного газу та відновлення інтересу до ядерної енергетики, незважаючи на непопулярність у деяких країнах. У короткостроковій перспективі термінова потреба у заміні джерел енергії, ймовірно, призведе до сплесків споживання вугілля. Підвищені ціни на нафту можуть стимулювати збільшення видобутку вуглеводнів у найближчій перспективі, таких як сланцевий газ у США.

Для фінансових установ це ускладнює виконання зобов'язань щодо нульового балансу. У найближчій перспективі шляхи переходу можуть бути порушені. У середньостроковій перспективі можемо побачити прискорення

попиту на інвестиції у відновлювані джерела енергії для забезпечення енергетичної безпеки. Так само урядам ЄС будуть потрібні додаткові інвестиції в інфраструктуру зрідженого природного газу та сховища газу для забезпечення більшої енергетичної безпеки. Європа потребуватиме масштабного фінансування для підтримки цього переходу, особливо якщо це буде потрібно у прискорені терміни[18].

З метою скорочення даних загроз було розроблено та впроваджено наступні заходи:

1. Європейський інвестиційний план «Зелений курс». Європейський інвестиційний план "Зелений курс" (EGDIP), також відомий як "Інвестиційний план сталого розвитку Європи" (SEIP), є інвестиційною основою "Зеленого курсу". План спрямований на мобілізацію 1 трильйона євро державного та приватного фінансування протягом наступного десятиліття, щоб допомогти ЄС стати кліматично нейтральною та стійкою економікою до 2050 року. Це створить можливості для фірм, які надають фінансові послуги, для інвестування у «зелені» проекти та сприяння «зеленим» інвестиціям. У той час як близько 503 мільярдів євро надійде з бюджету ЄС, очікується, що державний та приватний сектор внесе 279 мільярдів євро у період з 2022 по 2030 рік[19].

2. Європейський стандарт зелених облігацій (EU GBS). Цей новий регламент, якого емітенти мають дотримуватись з 31 грудня 2022 року, спрямований на створення «золотого стандарту» для «зелених» облігацій та підвищення прозорості європейських ринків капіталу. EU GBS буде відкрита для всіх емітентів зелених облігацій – приватних, державних та суверенних емітентів, у тому числі за межами ЄС. Запропонована структура створить добровільний стандарт того, як компанії та державні органи зможуть використовувати зелені облігації для залучення коштів на ринках капіталу для фінансування інвестицій. Стандарт вимагає, щоб емітенти виділяли 100% виручки від випуску на економічну діяльність, що відповідає таксономії ЄС. Цей стандарт сприятиме більшій активності в цій галузі завдяки більшій

довірі та впевненості у «зелених» облігаціях. Емітенти матимуть надійний інструмент для демонстрації того, що вони фінансують екологічні проекти, що відповідають таксономії ЄС. А інвестори, які купують облігації, зможуть оцінити, порівняти та перевірити, що їхні інвестиції відповідають вимогам сталого розвитку ЄС[19].

9 листопада 2023 року Goldman Sachs поділився прогнозом розвитку еврозони на 2024 рік. Очікується, що у 2024 році економіка покращиться. Аналітики Goldman Sachs очікують помітного поліпшення реальних доходів, оскільки загальна інфляція продовжує сповільнюватися. У той час як номінальне зростання заробітної плати, за прогнозами, залишиться стійким, що підтримуватиме споживчі витрати. Крім того, згідно з прогнозами, базова інфляція також нормалізується у 2024 році, оскільки базова інфляція за останні кілька місяців скоротилася більше, ніж очіувалося, при цьому послідовна базова інфляція становитиме близько 2,5%. За прогнозами, у середині 2024 року базова інфляція досягне 2,7% у річному обчисленні порівняно з попереднім прогнозом 2,9%. Очікується, що до кінця 2024 року інфляція знизиться до 2,2% у річному обчисленні та досягне 2% до кінця 2025 року.

У 2024 році багато галузей ЄС зіштовхнуться зі слабким розвитком. Виробництво, кадри та будівництво, мабуть, переживуть спад, але не всі галузі втратять позитивну динаміку. Обсяги транспорту та роздрібною торгівлі трохи відновляться, а сектор технологій, медіа та телекомунікацій (ТМТ) покаже нижчі, але все ж таки високі, показники зростання.

У 2024 році на європейський транспортно-логістичний сектор очікує деяке повернення до нормального стану з боку попиту, хоча початок року залишатиметься досить неспокійним для зовнішньої торгівлі через кризу на Червоному морі. Після подолання наслідків пандемії, викликаних нормалізацією витрат, скороченням запасів та геополітичними перешкодами, що призвели до зниження обсягів вантажоперевезень та портів, 2024 рік стане роком відновлення обсягів. Німецька економіка та спад промислового

виробництва, як і раніше, гальмуватимуть попит на (промислові) товари. Проте, порівняно з низькою базою 2023 року та деяким відновленням споживчих витрат на товари, обсяги не знижуватимуться далі.

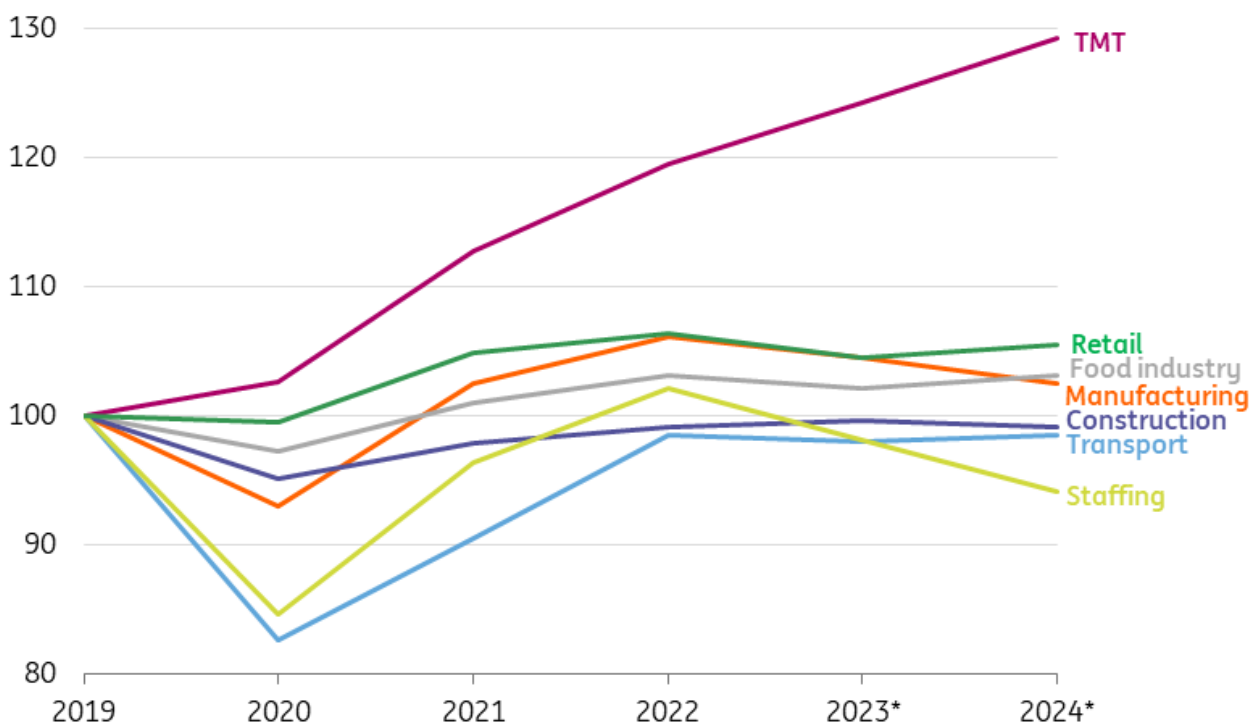

Рисунок 2.2 - Розвиток виробництва (обсяг доданої вартості) секторів ЄС в 2019-2024 рр. (індекс 2018 р. = 100) [19]

(*оцінка на 2023 рік та прогноз на 2024 рік)

Євростат, ING Research

Що стосується меншої кількості пасажирів, то попит на перевезення, що накопичився після пандемії, вичерпав себе. Робота вдома, як і раніше, ускладнює рух громадського транспорту в низці європейських країн, але споживачі, схоже, прагнуть віддати пріоритет подорожам, а сильний ринок праці допомагає підтримати попит. На цьому тлі європейські авіаперевезення повернуться до допандемічного рівня, і зараз завдання полягає в тому, щоб забезпечити достатню пропускну спроможність для задоволення сезонного попиту на фоні проблем з технічним обслуговуванням та відставання у постачанні нових літаків. Це також пов'язано з проблемами ланцюжка

постачання. Загалом, у 2024 році весь транспортно-логістичний сектор може побачити деяке, хоч і не значне зростання[20].

Слабкий попит та високі ціни на енергоносії продовжують чинити тиск на промислову активність у Європі. Хоча пік волатильності вже позаду, ціни на енергоносії, як і раніше, вищі, ніж раніше, і набагато вищі, ніж, наприклад, у Північній Америці. Енергоємні галузі виробництва базових матеріалів вже довгий час перебувають у занепаді, а на іншому кінці виробничих ланцюжків також набирає сили стагнація. При цьому 2023 року спостерігалось впевнене зростання виробництва транспортного обладнання, особливо в автомобільній промисловості. Менш волатильні сегменти, такі як фармацевтика та електрообладнання, також показали позитивні показники. Ці дві групи неухильно зростають завдяки постпандемічній діяльності та інвестиціям у перехід до енергетики відповідно.

Хоча відмінності в активності між промисловими сегментами значні, загальна картина стагнації та помірного зниження виробництва більш-менш однакова по всій Європі.

Нинішні торгові наслідки нападів на торгові судна в Червоному морі є наочним прикладом вразливості ланцюжків поставок, що зберігається. Ситуація може змінитись на краще, але суттєве зростання виробництва в європейській промисловості в 2024 році, схоже, не відбудеться[21].

Рецесія роздрібної торгівлі тривала до 2023 року, ознаменувавши два роки зниження обсягів роздрібної торгівлі поспіль. Споживачі пригальмували на тлі високої інфляції та зростання економічного занепокоєння і все ще перебалансували споживання з товарів у бік більшої кількості послуг.

Проте ознаки відновлення у 2024 році з'являються. Безробіття щойно досягло чергового рекордно низького рівня, а зростання реальної заробітної плати збільшується. Це дві ознаки того, що відбудеться зростання наявних доходів в 2024 році. Після тривалої відсутності товарів цикл заміни почне

приносити нову популярність деяким товарам, які були перекуплені під час пандемії.

2024 стане ще одним важким роком для європейського кадрового сектора. Після двох років зростання обсягу вище середнього у 2021 та 2022 роках у європейському секторі тимчасової зайнятості, минулого року відбувся поворот у зону спаду.

За прогнозами в 2024 році мораторій на найм тимчасових працівників збережеться. Повільне економічне зростання і нестача кадрів, що триває, є основними проблемами для сектора цього року. Компанії неохоче інвестують зараз, коли ринок залишається вкрай невизначеним. Це знижує попит на тимчасових працівників, особливо у виробничому секторі, що є важливою галуззю для тимчасових працівників. У секторі послуг перспективи працевлаштування тимчасових працівників також погіршуються. Незважаючи на економічний спад та невелике зростання безробіття, ринок праці в більшості європейських країн залишається напруженим. Це обмежить потенціал зростання агентств тимчасового працевлаштування, оскільки їм буде складніше наймати нових співробітників[21].

У 2024 році драйвери зростання, ймовірно, відрізнятимуться у різних європейських країнах. Очікується, що в Німеччині спостерігатиметься економічне зростання, зумовлене збільшенням споживчих витрат, а також поліпшенням реальних доходів і рівня заощаджень. Аналітики очікують, що у Франції відбудеться незначне відновлення реальних наявних доходів. У Франції ключовим показником стане нормалізація норми заощаджень домогосподарств, яка залишається вищою в інших європейських країнах. У той час, як в Італії споживчі витрати, як очікується, будуть збільшені за рахунок прискорення реалізації Фонду відновлення, який має підтримати капітальні витрати. Іспанія повинна отримати імпульс як за рахунок стійкості споживання, що триває, так і за рахунок зростання інвестицій. Згідно з прогнозом на 2024 рік, очікується, що Німеччина, Італія, Франція та Іспанія досягнуть темпів зростання 0,6%, 0,7%, 1,1% та 1,7% відповідно.

2.4. Шляхи та напрями активізації точок економічного зростання України

Для України 2022–2023 роки увійдуть до історії як роки великих випробувань та втрат. Тим часом, оскільки вітчизняна економіка протягом двох років демонструвала вражаючі ознаки стабільності в умовах тривалої, широкомасштабної російської агресії і зуміла не лише зберегти значну частину свого потенціалу, а й (попри бойові дії, що продовжуються) зробила перші кроки до відновлення, це дає підстави обережно стверджувати, що 2024 рік принесе подальші позитивні трансформації внутрішньої соціально-економічної ситуації. Це призводить до економічного зміцнення та підвищення добробуту.

Так, внутрішнє економічне середовище швидко адаптувалося до нових викликів. У 2023 році виробничі показники продемонстрували покращення (хоча й слабке) і свідчили про поступовий вихід з економічної прірви, в яку росія штовхнула Україну у 2022 році (падіння реального ВВП на 30%).

У жовтні 2023 року Світовий банк підвищив прогноз зростання ВВП України у 2023 році до 3,5%, що на 1,5 процентних пункти (п.п.) вище за червневу оцінку (на початку року навіть очікували зниження). Основними факторами покращення прогнозу стали більш стабільне електропостачання, збільшення державних витрат, велика іноземна допомога, вищий, ніж очікувалося, урожай, а також покращення споживчої та ділової впевненості, що сприяло поступовому збільшенню активності у 2023 році.

Зрозуміло, умови розвитку економіки України у 2024 році будуть визначатися за рахунок внутрішніх та зовнішніх факторів, які посилюватимуться міжнародним протистоянням найбільших політичних та економічних держав, збереженням високих ризиків продовження повномасштабної російської агресії та нових осередків військового протистояння.

Колапс економіки, спричинений російською агресією у 2022 році, сформував дуже низьку базу для порівняння з наступними роками. Тому високі показники зростання 2023-2024 років не повинні вводити в оману - країна ще не вийшла на траєкторію сталого зростання ВВП. Тим часом, якщо процеси стабілізації розпочнуться у 2024 році, країна може увійти у 2025 рік із сильними позитивними очікуваннями. Тому розглядаємо збереження економічної динаміки 2023 року у 2024 році як хорошу основу для якнайшвидшого відновлення економіки найближчими роками. Такий підхід підтверджується прогнозом, поданим НБУ в останньому номері щодо інфляції. Основна ідеологічна відмінність прогнозу Центру Разумкова на 2024 рік від офіційний – дещо менший рівень зростання реального ВВП, більш висока інфляція, зростання зовнішньоторговельного дефіциту та більші втрати валютних резервів (у зв'язку з необхідністю зовнішнього та валютного балансування).

Таблиця 2.6- Ключові макроекономічні показники України 2021-2023 років та прогноз на 2024 р.[22]

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік (оцінка)		2024 рік (прогноз)	
	НБУ	НБУ	НБУ	Центр Разумкова	НБУ	Центр Разумкова
ВВП, млрд грн	5451	5191	6625	6590	7730	8360
Реальне зростання ВВП, %	3.4	-29,1	4,9	4.0	3.6	4.0
Зростання ІСЦ, % (грудень до грудня)	10,0	26,6	5,8	6,8	9,8	12,9
Зростання ІСЦ, % (у середньому)	9.4	20.2	12,9	13.1	8.3	10,0
Сальдо поточних рахунків, \$ млрд.	-3,9	8.0	-7,3	-6,2	-11,0	-12,0
Валові резерви НБУ, \$ млрд.	30,9	28,5	41,8	39,0	44,7	35,0
Зростання середньої номінальної заробітної плати, %	20,9	6	7,7	12.2	5,8	22,9

Ще одним фактором, що має вплив на реальне зростання ВВП, є енергетична складова - очікуване прискорення інфляції восени та взимку через зростання цін на нафту, спричинене скоординованим скороченням видобутку нафти Саудівською Аравією та росією. Звичайно, енергетична криза 2022 року не повториться, але шоківі стрибки вартості енергоресурсів цілком імовірні, особливо якщо зима буде холодною та створить значний попит на енергоресурси у домогосподарствах.

Щодо розвитку реального сектору, то, на жаль, слід визнати, що такий важливий інструмент відновлення, яким мав стати «План Маршалла», і який на початку 2023 року покладалися великі надії, так і не було реалізовано. Багато в чому причина у тому, що українському уряду не вдалося підготувати чітку програму відновлення (замість переліку об'єктів, для будівництва чи реконструкції яких потрібні значні іноземні кошти).

Ще одним фактором послаблення економічних стимулів до зростання є транскордонний конфлікт між Україною та сусідніми європейськими країнами, пов'язаний з експортом і навіть транзитом українського зерна та продовольства, який поряд із припиненням «зернової ініціативи» матиме негативний вплив на виробничі потужності та платіжний баланс.

2023 року Україна вступила зі значними «перекосами» платіжного балансу. 2022 року дефіцит зовнішньої торгівлі (товарами та послугами) перевищив 25 млрд. дол., а профіцит поточного рахунку виявився рекордно високим за останні 10 років: 8 млрд. дол., що пов'язано з високим припливом первинних (переважно зарплат) іноземними роботодавцями) - 8,5 млрд. дол. – і вторинні (партнерська допомога) – 25 млрд. дол. – доходи.

Експортні втрати у 2022–2023 роках здебільшого відбулися через фактичну руйнацію промислового (у тому числі металургійного, що зберігає критичне значення для експорту) потенціалу Дніпропетровської, Харківської, Донецької та Миколаївської областей, який ще далекий від часткового відновлення. Ймовірно, ця експортна група не поверне свої позиції у структурі вітчизняного експорту, принаймні без істотних структурних змін та

масштабних інвестицій у передові металургійні технології (без яких важко сподіватися на зміцнення експортного потенціалу країни, принаймні у середньострокову перспективу).

Саме завдяки партнерській допомозі (вставка «Допомога США Україні») у 2022–2024 роках можна було і можна буде утримувати поточні рахунки платіжного балансу в «прийнятних» межах. За прогнозом обсяг макрофінансової допомоги Україні знизиться у 2024 році, що є додатковим стимулом для українського уряду активізувати перетворення, щоб, незважаючи на військові ризики, привабливість інвестицій в Україну поступово зростала[23].

Таблиця 2.7 - Зовнішня торгівля України 2021-2023 років та прогноз на 2024 р. [23]

	2021 рік	2022 рік	2023 рік (оцінка)	2024 рік (прогноз)
Експорт товарів, \$ млрд.	63,1	40,9	33,0	35,0
Експорт товарів та послуг, млрд доларів.	81,5	57,5	50,0	52,0
Експорт товарів та послуг, % ВВП	40,8	35,9	29,6	26,4
Імпорт товарів, \$ млрд.	-69,8	-55,6	-59,0	-63,0
Імпорт товарів та послуг, млрд доларів.	-84,2	-83,3	-86,0	-88,0
Імпорт товарів та послуг, % ВВП	42,2	52,0	51,0	44,8
Коефіцієнт покриття імпорту експортом (товарів та послуг), %	96,8	69,1	58,1	59,1
Сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами, % ВВП	-1,4	-16,1	-21,0	-18,0

Реформи та політика, які стимулюють інвестиції приватного сектору та забезпечують інклюзивне та «зелене» відновлення, а також інтеграцію визначення пріоритетів та планування проектів у процес середньострокового бюджетного планування, що мають вирішальне значення для успішного відновлення України.

Україна бере на себе набагато більшу відповідальність за своє майбутнє та проводить реформи для зростання економіки, залучення інвестицій приватного сектору та збільшення податкових надходжень.

До позитивних факторів, які можуть сприяти економічному зростанню у 2024 році, належать:

- своєчасне та повне отримання міжнародної фінансової допомоги;
- підвищення економічної активності бізнесу;
- безпечна та стабільна робота морського коридору;
- стабільна ситуація із енергопостачанням;
- повернення мігрантів;
- зниження вартості банківського кредитування з допомогою зниження облікової ставки та інших.

Стримуючими факторами економічного зростання наступного року залишаються або можуть стати:

- продовження активної фази бойових дій, руйнування інфраструктури та основних засобів;
- скорочення обсягів чи втрата ритму потоку міжнародної фінансової допомоги;
- висока ймовірність збільшення військових витрат, зокрема за рахунок посилення мобілізації;
- продовження блокади кордону іноземними автоперевізниками;
- посилення обмежень на експортну логістику;
- зростання цін та витрат виробництва;
- нестача оборотних коштів у бізнесі;
- брак кваліфікованих кадрів (за оцінками Advanter, станом на серпень 34% підприємств відчували нестачу кадрів, частка таких компаній швидко зросла з 20% у квітні 2023 р.);
- слабкий рівень банківського кредитування (84% підприємств мають проблеми з доступом до фінансування).

Глобальним фактором, який може стримати зростання українського ВВП, є можливе уповільнення світової економіки в цілому та європейської економіки, зокрема, що може призвести до зниження попиту на українську експортну продукцію та зниження цін на сировину.

Підтримка економічного зростання України повинна здійснюватися за наступними напрямками:

1. Підтримка вітчизняних виробників та експортерів. Основний напрям:

- дешевші кредити;
- страхування військових ризиків;
- розвиток логістики;
- пом'якшення проблем структурного безробіття;
- удосконалити методи бронювання військовозобов'язаних.

Це справді те, що країна може зробити зі своїми надзвичайно обмеженими ресурсами. Економіка України є невеликою та відкритою за світовими стандартами, але відстає від більшості країн регіону за рівнем продуктивності.

Таким чином, першочерговим пріоритетом підтримки є задоволення зовнішнього попиту, диверсифікація та розширення експорту, основним напрямком якого все ще є країни ЄС, на які припадає майже дві третини експорту.

Пріоритет № 2 – залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, пов'язаних із трансфером знань/технологій, розвитком/кластеризацією нових більш продуктивних видів економічної діяльності. Більше домовленостей щодо прямих іноземних інвестицій слід укладати з нуля (як у випадку з Kingspan або Rheinmetall).

Звичайно, розуміємо, що поки триває війна, швидше за все, це будуть реінвестиції в існуючий бізнес, і про це також потрібно подбати. Тому тут стратегія одна – залучати якомога більше людей сьогодні, а після війни здійснювати розширення. Ця підтримка передбачає максимальне та

ефективне використання інструментів, передбачених у бюджеті (5-7-9, гранти на створення/розвиток підприємств, фінансування укріплення – державні інвестиції у вітчизняні підприємства, підтримка індустріальних парків, підтримка великих інвестицій, тобто не витратити виділені мільярди доларів, а робити вимірний внесок у ВВП). 40 мільярдів доларів, виділених на підтримку економіки в такий складний час, разом із коштами, виділеними в рамках президентської ініціативи «Зроблено в Україні», мають стати важливим стимулом для економічного зростання та відновлення країни.

2. Розширити інструменти страхування військових ризиків. Сьогодні маємо повний спектр програм страхування військових і політичних ризиків, які пропонуються переважно іноземним компаніям (MIGA, DFC, через іноземні ТПП, міжнародних страховиків, національні агенції міжнародного розвитку), а також для українських компаній через ЕКА. Місія в 2024 році полягає в тому, щоб збільшити ці проекти. Звісно, через витрати на страхування це не буде масштабна історія, але швидше за все збільшить кількість таких операцій у кілька разів.

3. Розширити логістичний потенціал через впровадження заходів спрямованих на:

- вирішення проблем із сусідами на сухопутному кордоні;
- збільшення кількості та пропускної спроможності контрольно-пропускних пунктів, спільного прикордонного та митного контролю, розуміючи нестабільність та крихкість ситуації в сусідніх країнах;
- зміцнення спроможності на Чорному морі та Дунаї.

4. Стимулювати кредитну діяльність. Основним драйвером кредитної підтримки під час війни були державні програми (5-7-9, eОселя, портфельні гарантії), в рамках яких держава компенсувала частину відсоткової ставки і брала на себе частину ризику. Але зрозуміло, що флагманська схема 5-7-9 потребує модифікації. Доцільним є впровадження заходів спрямованих на зміщення акценту на підтримку МСБ та інвестиційні цілі, а не

рефінансування (рефінансування поточної заборгованості). При цьому важливо мінімізувати ризики окремих галузей «кредиту» за програмою, знизити поточну заборгованість за програмою до прийняттого мінімуму та збалансувати навантаження на державний бюджет у наступні роки, які є одним із можливих варіантів для розвитку випуску цільових ОВДП.

Основними проблемами для відновлення України є масштаби відновлення, наявність достатніх фінансових ресурсів, цільове фінансування найкращих і найбільш необхідних ініціатив (пріоритезація), ефективність використання коштів та корупція. Для успішного відновлення слід дотримуватися наступних принципів:

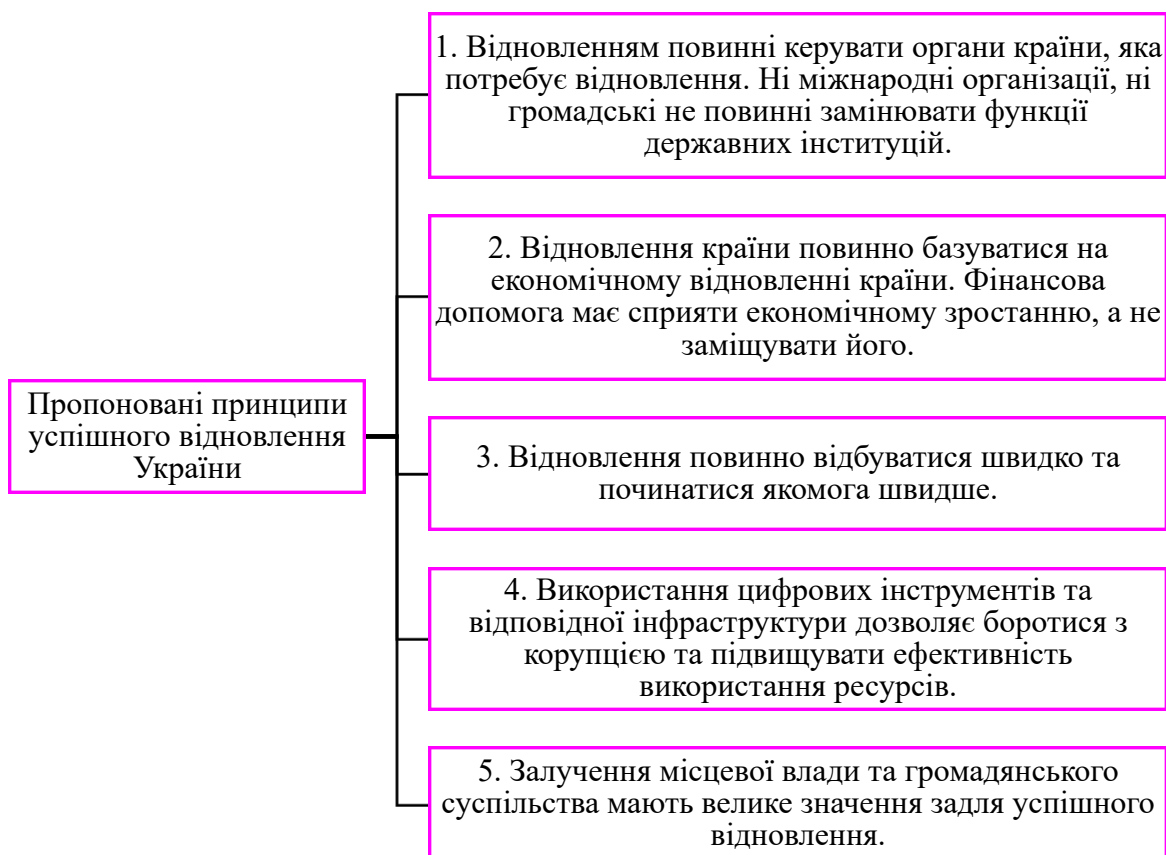

Рисунок 2.3 - Пропоновані принципи успішного відновлення України

[24]

Поки триває підготовчий процес до переговорів про вступ України до ЄС, нашій державі належить провести велику підготовчу роботу, зокрема адаптувати національне законодавство до норм ЄС, які, до речі, також

постійно змінюються, і запобігти виникненню багатьох ризиків на цьому шляху. Звичайно, необхідно вживати заходів для вирішення існуючих проблем у політиці та економіці країни. Україна продовжить виконання плану дій щодо адаптації законодавства до європейських директив у рамках ПВЗВТ та Угоди про асоціацію з ЄС. Через війну та інші фактори план потребував перегляду, тому було вирішено оновити його на 2023-2024 роки, щоб пришвидшити економічну інтеграцію України в ЄС та забезпечити доступ до єдиного ринку.

Таким чином, для того, щоб відновити країну після війни та інтегрувати її економіку в європейський простір і глобальні ланцюги створення вартості, Україні необхідно реалізувати масштабний план відновлення. Відповідно до розвитку сучасних інформаційних технологій (великі дані, хмарні технології, високошвидкісне інтернет-покриття, сучасні супутникові системи тощо) у світі не було проекту реконструкції, подібного до масштабів майбутньої реконструкції України. Тому Україні варто створити власну модель відновлення, використовуючи найкращі принципи відновлення країни після стихійних лих і військових конфліктів та використовуючи сучасні цифрові інструменти.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження факторів та чинників забезпечення економічного зростання країн можемо сформулювати наступні висновки.

Встановлено, що поняття економічного розвитку й економічного зростання необхідно розмежовувати, оскільки перше поняття є ширшим і означає якісний перехід від одного стану економіки до іншого, при якому розширене відтворення додатково характеризується виробництвом нових товарів та послуг, з використанням інновацій і зростанням добробуту населення впродовж тривалого періоду часу. При цьому економічне зростання може відбуватись без економічного розвитку, в той час як економічний розвиток без економічного зростання неможливий.

Визначено, що модель Солоу, важлива модель економічного зростання, підкреслює роль праці як з точки зору розміру, так і ефективності. За моделлю Солоу збільшення обсягів виробництва на душу населення відбувається внаслідок збільшення норми заощаджень, нижчого темпу народжуваності та сповільнення амортизації капіталу. Сьогодні цифрова економіка стала прямим інструментом економічного зростання та зміцнення позицій країни на міжнародній арені. Цифрова економіка – це тип економіки, який використовує цифрові дані (числа, тексти тощо) як ключові елементи (засоби) виробництва. Їх використання як ресурсів може значно підвищити ефективність, продуктивність і цінність послуг і товарів, тим самим будуючи цифрове суспільство.

Досліджено, що економічне зростання є фундаментальною метою для більшості країн, оскільки воно дозволяє їм покращувати добробут населення та інвестувати у різні галузі, такі як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. За ним також уважно стежать політики, підприємства та інвестори для ухвалення обґрунтованих рішень. Економічне зростання має ефект лавини, яка часто призводить до зростання цін на акції та зростання зайнятості. Сукупне зростання зазвичай вимірюється як валовий

національний продукт (ВНП) або валовий внутрішній продукт (ВВП) країни. Якщо підприємства зможуть підвищити ефективність факторів виробництва, то цілком зрозуміло, що вони зможуть збільшити виробництво та створювати товари вищої якості за нижчими цінами. Будь-яке збільшення виробництва призводить до економічного зростання, яке вимірюється ВВП.

Встановлено, що у відповідності до моделі Солоу економічне зростання відображається через збільшення обсягів виробництва на душу населення, що в свою чергу відбувається внаслідок збільшення норми заощаджень, нижчого темпу народжуваності та сповільнення амортизації капіталу. Досліджуючи розвинені країни світу, основними факторами економічного зростання стали високий рівень продуктивності праці, високий рівень людського капіталу, впровадження елементів нової та поширення елементів інноваційної економіки, значні обсяги заощаджень, залучення внутрішніх фінансових ресурсів через інвестиційні фонди підприємств, а також залучення значних обсягів зовнішнього фінансування, що стало можливим за рахунок сприятливого бізнес-середовища в країнах. Серед розвинених країн світу основними факторами економічного зростання стали відкритість економіки для залучення іноземних інвестицій, реформування економіки з метою створення умов для інноваційного розвитку та розвитку бізнес-середовища та зростання рівня продуктивності праці, а також експортна орієнтація виробництва в країні. Також для країн, що розвиваються для економічного зростання важливі кількісні чинники такі як: кількість інвестицій, заощаджень тощо. Для розвинених країн для економічного зростання важливі інституціональні складові такі як: прогнозована налагоджена стійка правова система та монетарна та фіскальна політика, прозора судова система, захист прав власності.

Визначено, що відновлення у 2021 році спостерігалось у всіх державах-членах ЄС, при цьому темпи зростання варіювалися від 2,6% у Німеччині до 8,4% у Греції, 11,7% на Мальті, 13,1% у Хорватії та 13,6% в Ірландії. У 2022 році в Естонії зафіксовано зниження на 1,3%, тоді як у всіх інших державах-

членах ЄС продовжилося зростання. В Ірландії знову зафіксовано найшвидше зростання – на 12,0 %, за нею слідує Мальта, де спостерігалось зростання на 7,1 %. Португалія та Австрія були єдиними державами-членами, які зафіксували більш швидке зростання у 2022 році, ніж у 2021 році, причому темпи їх змін збільшилися на 1,2 та 0,3 процентних пункти відповідно. Навпаки, хоча у Хорватії у 2022 році зростання склало 6,2%, це було на 6,9 процентних пункти менше, ніж у 2021 році. Середньорічне зростання ВВП склало 1,3% за останні 17 років у ЄС та 1,1% у зоні євро.

Досліджено, що у 2024 році драйвери зростання, ймовірно, відрізнятимуться у різних європейських країнах. Очікується, що в Німеччині спостерігатиметься економічне зростання, зумовлене збільшенням споживчих витрат, а також поліпшенням реальних доходів і рівня заощаджень. Аналітики очікують, що у Франції відбудеться незначне відновлення реальних наявних доходів. У Франції ключовим показником стане нормалізація норми заощаджень домогосподарств, яка залишається вищою в інших європейських країнах. У той час, як в Італії споживчі витрати, як очікується, будуть збільшені за рахунок прискорення реалізації Фонду відновлення, який має підтримати капітальні витрати. Іспанія повинна отримати імпульс як за рахунок стійкості споживання, що триває, так і за рахунок зростання інвестицій. Згідно з прогнозом на 2024 рік, очікується, що Німеччина, Італія, Франція та Іспанія досягнуть темпів зростання 0,6%, 0,7%, 1,1% та 1,7% відповідно.

Встановлено, що для того, щоб відновити Україну після війни та інтегрувати її економіку в європейський простір і глобальні ланцюги створення вартості, Україні необхідно реалізувати масштабний план відновлення. Відповідно до розвитку сучасних інформаційних технологій (великі дані, хмарні технології, високошвидкісне інтернет-покриття, сучасні супутникові системи тощо) у світі не було проекту реконструкції, подібного до масштабів майбутньої реконструкції України. Тому Україні варто створити власну модель відновлення, використовуючи найкращі принципи

відновлення країни після стихійних лих і військових конфліктів та використовуючи сучасні цифрові інструменти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мочерний С. В. Політична економія: навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2016. 687 с.
2. Єщенко П. С. Економічне зростання без розвитку: причини і шляхи інноваційного перетворення економіки. *Економіка України*. 2013. № 10. С. 4–20.
3. Щетинін А. І. Політична економія: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2011. 478 с.
4. Червяков І. М. Економічний розвиток, економічне зростання і фактори, які стримують економічне зростання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 6. С. 99–102.
5. Економічна теорія : підручник / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін. ; за заг. ред. В.Д. Лагутіна. Київ : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2017. 608 с.
6. <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/macroeconomics/economic-performance/long-run-economic-growth/>
7. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747107/EPRS_BRI\(2023\)747107_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747107/EPRS_BRI(2023)747107_EN.pdf)
8. <https://lordslibrary.parliament.uk/economic-growth-inflation-and-productivity/>
9. Юрій С.І. Економічна теорія: політична економія: підручник. К. : Кондор, 2018. 604 с.
10. Історія економіки та економічної думки: підручник. / В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, Т.В. Гайдай та ін.; за ред. В.Д. Базилевича. К. : Знання, 2018. 775 с.
11. Шевчук С.Р. Цифрова економіка як елемент економічного зростання країни. *Міжнародна науково-практична конференція «Цифрова економіка як фактор інноваційного розвитку суспільства» 11 листопада 2020 року, м. Тернопіль* URL:

https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/34100/2/TSEFIRS_2020_Shevchuk_S_R-Digital_economy_as_a_141-142.pdf

12. Таранич А. В. Стратегії економічного зростання країн в контексті глобальних викликів розвитку світового господарства. *Вісник економічної науки України*. 2020

13. <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-country?lang=en&page=>

14. <https://wdi.worldbank.org>

15. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country>

16. [Innovation index by country, around the world | TheGlobalEconomy.com https://www.theglobaleconomy.com/rankings/GII_Index/](https://www.theglobaleconomy.com/rankings/GII_Index/)

17. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_ppp_ind/default/table?lang=en

18. EU financial regulation URL: <https://www.ft.com/stream/e7786a0a-fbc7-461a-a309-203d32d5eeb1>

19. The European Union's Sustainable Finance Regulation Jigsaw Is Almost Complete URL: <https://www.forrester.com/blogs/the-european-unions-sustainable-regulation-jigsaw-is-almost-complete/>

20. <https://think.ing.com/downloads/pdf/article/what-to-expect-from-the-european-sectors-in-2024>

21. <https://think.ing.com/articles/red-sea-shipping-disruption-rages-on-and-the-impact-will-continue-well-into-2024/>

22. <https://bank.gov.ua/ua/stability>

23. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

24. Відбудова України: принципи та політика./ За ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. 2022. 508 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf.

25. World Bank. 2022с. «World Bank Group Response to Global Impacts of the War in Ukraine: A Proposed Roadmap.» URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/bf544fb23105352f4aef132bd6f40cb8->

0290032022/original/WBG-Responseto-Global-Impacts-of-the-War-in-Ukraine-A-Proposed-Roadmap.pdf.

26. Ukrainian Recovery Council. 2022. «Lugano Declaration». URL: <https://www.urc2022.com/conference-materials>.

27. Becker, Torbjörn, Barry Eichengreen, Yuriy Gorodnichenko, Sergei Guriev, Simon Johnson, Tymofiy Mylovanov, Kenneth Rogoff, and Beatrice Weder di Mauro, 2022a. «A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine» CEPR Rapid Response Economics #1. URL: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/blueprint-reconstruction-ukraine>.

28. Becker, Torbjörn, Barry Eichengreen, Yuriy Gorodnichenko, Sergei Guriev, Simon Johnson, Tymofiy Mylovanov, Maurice Obstfeld, Kenneth Rogoff, and Beatrice Weder di Mauro, 2022b. «Macroeconomic policies for wartime Ukraine» CEPR Rapid Response Economics #2. URL: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/blueprint-reconstruction-ukraine>.

29. Center for Economic Strategy. 2022. «Україна після перемоги: Бачення України 2030.» URL: <https://ces.org.ua/ukraine-after-victory/>

30. Eichengreen, Barry, 2022. «How should a Marshall Plan for Ukraine work?», The Guardian, May 12, 2022. URL: <https://www.theguardian.com/business/2022/may/12/marshall-plan-for-ukraine-russian-invasion>.

31. European Commission, 2022. «Ukraine: Commission presents plans for the Union's immediate response to address Ukraine's financing gap and the longer-term reconstruction.» URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3121.

32. Fedder, Marcus. 2022. «Innovative Finance Can Help Rebuild Ukraine,» Project Syndicate, August 19, 2022. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/ukraine-postwar-reconstruction-two-financial-innovations-by-marcus-fedder-2022-08>

33. German Marshall Fund. 2022. «Designing Ukraine’s Recovery in the Spirit of the Marshall Plan». URL: <https://www.gmfus.org/news/designing-ukraines-recovery-spirit-marshall-plan>.

34. International Monetary Fund (2022). Proposal To Establish A Resilience And Sustainability Trust. Policy Paper No. 2022/013. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2022/04/15/Proposal-To-Establish-A-Resilience-and-Sustainability-Trust-516692>

35. World Bank. 2018. «Building Back Better: Achieving resilience through stronger, faster, and more inclusive post-disaster reconstruction.» URL: <https://www.gfdrr.org/en/publication/building-back-better>.

36. World Bank. 2022a. «Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment, August 2022». URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445209072239810/pdf/P17884304837910630b9c6040ac12428d5c.pdf>.

37. World Bank. 2022b. «Joint Statement of Heads of International Financial Institutions with programs in Ukraine and neighboring countries.» URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2022/03/17/joint-statement-of-heads-of-international-financial-institutions-with-programs-in-ukraine-and-neighboring-countries>.

38. Auclert Adrien, Hannes Malmberg and Matthew Rognlie. 2021. “Demographics, Wealth, and Global Imbalances in the Twenty-First Century.” NBER Working Paper 29161, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.

39. Black Simon, Ian Parry, James Roaf, and Karlygash Zhunussova. 2021. “Not Yet on Track to Net Zero: The Urgent Need for Greater Ambition and Policy Action to Achieve Paris Temperature Goals.” IMF Staff Climate Note 2021/005, International Monetary Fund, Washington, DC.

40. Borio Claudio, Piti Disyatat, Mikael Juselius, and Phurichai Rungcharoenkitkul. 2017. “Why So Low for So Long? A Long-Term View of Real Interest Rates.” BIS Working Papers, Bank for International Settlements, Basel.

41. Caballero Ricardo J., and Emmanuel Farhi. 2015. "The Safety Trap." NBER Working Paper 19927 National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
42. Casella Bruno, Richard Bolwijn, Daniel Moran, and Keiichiro Kanemoto. 2019. "Improving the Analysis of Global Value Chains: The UNCTAD-Eora Database." *Transnational Corporations* 26(3). United Nations, New York and Geneva.
43. Hoel Michael. 1994. "Efficient Climate Policy in the Presence of Free Riders." *Journal of Environmental Economics and Management*, 27 (3): 259–74.
44. Novta Natalija and Evgenia Pugacheva, "The Macroeconomic Costs of Conflict", *Journal of Macroeconomics*, 68, 2021.
45. Гірман А. П., Гвоздов Б. Ю., Брусенцева А. С. Формування стратегії розвитку України в умовах глобалізації. *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 116–122.
46. Горнакова Д. В., Фокіна С. Ю., Юстінович Ю. Г. Сучасні передумови розвитку світової економіки. *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук*. 2016. № 1–3. С. 1–5.
47. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми та перспективи. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. № 10. С. 39–52.
48. Труфанова Д. О. Сучасний стан світової економіки і подальші перспективи її розвитку. *Концепт*. 2016. Т. 11. С. 2656–2660.
49. Світовий банк URL: www.worldbank.org.
50. Тенденції тіньової економіки в Україні URL: www.me.kmu.gov.ua

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Структура ВВП країн світу в 2015 та 2023 рр.

Країни	Сільське господарство		Промисловість		Виробництво		Послуги	
	% в ВВП		% в ВВП		% в ВВП		% в ВВП	
	2015	2023	2015	2023	2015	2023	2015	2023
Афганістан	20,6	33,5	22,1	15,6	11,4	9,1	53,2	46,5
Албанія	19,8	18,6	21,8	21,4	5,7	6,5	46,3	47,3
Алжир	11,6	11,4	35,4	42,3	23,2	26,5	48,5	42,2
Андорра	0,5	0,5	10,0	11,9	3,7	3,7	78,7	78,1
Ангола	9,1	13,6	41,9	44,9	5,7	7,4	48,7	41,6
Антигуа і Барбуда	1,6	1,9	16,5	21,3	2,7	1,8	69,9	65,6
Аргентина	5,2	6,4	23,2	23,4	14,2	15,4	55,8	53,0
Вірменія	17,2	10,4	25,7	25,6	9,2	11,7	48,2	55,3
Аруба	0,0	„	12,5	„	3,6	„	79,1	„
Австралія	2,4	3,2	23,7	27,9	6,3	5,4	67,2	62,4
Австрія	1,1	1,3	25,2	26,2	16,7	15,6	62,9	62,1
Азербайджан	6,2	4,8	44,9	55,9	5,0	5,0	40,0	32,2
Багамські Острови, The	0,8	0,6	11,3	8,2	2,5	1,0	77,9	79,4
Бахрейн	0,3	0,3	40,2	47,9	17,4	21,4	58,8	47,9
Бангладеш	14,8	11,2	26,8	33,9	16,8	21,8	53,7	51,0
Барбадос	1,3	1,5	13,6	13,4	5,4	5,1	73,6	71,1
Білорусь	6,3	7,7	32,7	33,2	20,6	24,0	47,7	48,3
Бельгія	0,7	0,7	19,7	20,7	12,7	12,6	69,2	68,3
Беліз	9,5	7,6	14,7	15,9	7,3	6,0	62,2	59,2
Бенін	26,4	26,9	16,4	17,0	10,0	9,8	49,2	46,9
Бермудські острови	0,2	0,3	5,1	5,4	0,5	0,4	90,4	92,5
Бутан	14,4	19,2	42,5	34,2	8,2	5,9	38,6	44,0
Болівія	10,2	12,9	25,2	26,4	10,2	10,7	46,0	50,6
Боснія і Герцеговина	6,0	4,7	21,7	25,2	11,1	14,9	54,9	53,7
Ботсвана	1,9	1,8	37,5	37,4	7,2	5,4	56,9	55,9
Бразилія	4,3	6,8	19,4	20,7	10,5	11,1	62,3	58,9
Бруней Даруссалам	1,1	1,1	61,4	67,9	14,5	22,1	39,4	32,5
Болгарія	4,1	4,4	24,0	26,0	„	„	58,3	57,7
Буркіна Фасо	22,6	20,4	24,4	29,3	11,7	9,7	44,1	40,9
Бурунді	30,7	27,6	11,8	10,6	8,7	„	49,4	45,4
Кабо-Верде	6,4	3,7	14,6	16,8	4,9	4,7	58,0	56,7
Камбоджа	26,6	21,9	27,7	37,7	16,0	18,1	39,8	33,7
Камерун	17,2	17,0	25,1	25,5	14,4	12,9	49,6	50,4
Канада	1,9	„	24,4	„	10,0	„	67,0	„
Кайманові острови	0,4	0,4	7,0	8,5	0,8	1,0	87,4	85,1
Центральноафриканська Республіка	31,5	29,3	22,1	19,0	19,7	16,5	43,2	40,6
Чад	30,5	22,6	33,6	49,5	2,8	3,2	33,0	26,2
Нормандські острови	0,9	0,8	7,7	8,7	1,1	1,1	92,4	91,0
Чилі	3,7	3,5	27,9	32,0	10,4	9,7	58,3	54,3
Китай	8,4	7,3	40,8	39,9	29,0	27,7	50,8	52,8
САР Гонконг, Китай	0,1	0,1	7,1	6,0	1,1	0,9	89,8	89,7
ОАР Макао, Китай	„	„	7,7	7,9	0,6	0,9	91,7	94,2
Колумбія	6,0	8,3	28,6	26,7	12,4	11,5	56,2	54,8
Коморські острови	30,6	36,4	10,4	9,1	„	„	54,9	50,2
Конго, Демократична	18,4	17,4	41,7	48,6	17,1	16,7	33,1	31,5

Республіка,								
Конго, Республіка,	5,9	8,5	47,8	36,2	7,9	„	39,6	48,5
Коста-Ріка	4,7	4,0	20,0	20,8	11,6	14,3	67,3	67,0
Берег Слонової Кістки	18,4	16,7	20,1	22,0	11,4	12,2	54,1	53,7
Хорватія	3,0	2,5	20,6	19,5	12,8	11,1	59,5	61,3
Куба	3,8	0,9	22,4	23,3	14,9	10,5	72,8	75,0
Кюрасао	0,2	0,2	17,5	14,3	9,1	3,9	73,0	74,2
Кіпр	1,9	1,7	10,2	13,5	4,3	5,7	75,5	72,4
Чеська Республіка	2,2	2,1	33,8	30,7	23,9	21,2	54,1	57,9
Данія	1,0	0,8	20,0	20,9	12,4	10,9	65,8	66,3
Джібуті	1,1	1,7	11,4	14,9	2,7	4,4	80,3	77,3
Домініка	14,1	16,5	12,5	12,1	4,0	2,9	58,7	56,3
Домініканська республіка	5,5	5,8	28,5	33,1	14,7	14,9	59,1	54,4
Еквадор	9,5	8,8	31,9	31,5	14,4	16,3	51,4	53,7
Єгипет, Арабська Республіка,	11,4	10,9	36,6	32,7	16,7	16,0	53,2	51,4
Спаситель	5,5	4,7	25,3	25,2	16,4	15,5	60,0	59,6
Екваторіальна Гвінея	1,9	2,6	59,1	52,6	17,8	22,8	39,1	44,5
Еритрея	„	„	„	„	„	„	„	„
Естонія	2,9	2,5	23,9	24,0	13,9	12,8	60,0	61,5
Сватіні	9,4	8,1	35,7	32,3	31,7	26,6	50,1	53,9
Ефіопія	36,1	37,6	16,3	22,7	4,4	4,2	39,5	36,6
Фарерські острови	15,7	14,2	16,5	19,5	6,4	7,2	56,9	54,5
Фіджі	7,9	9,2	15,2	17,6	10,5	10,7	55,4	50,3
Фінляндія	2,3	2,4	23,3	25,1	14,7	15,8	60,8	59,5
Франція	1,6	1,8	17,7	17,4	10,4	9,3	70,2	70,3
Французька Полінезія	„	„	„	„	„	„	„	„
Габон	4,3	5,6	48,2	57,4	16,7	23,1	39,0	33,1
Гамбія, The	22,2	22,6	17,1	17,3	6,3	1,7	51,9	52,3
Грузія	7,8	6,1	19,2	21,5	8,9	9,7	62,0	59,9
Німеччина	0,7	1,1	27,1	26,7	20,3	18,5	62,2	62,7
Гана	20,0	18,8	31,1	31,5	11,1	10,2	40,5	44,1
Греція	3,9	3,9	14,5	16,8	8,3	8,8	70,0	67,1
Гренландія	17,0	17,5	17,0	16,1	4,1	2,9	62,9	62,7
Гренада	7,4	4,3	12,3	15,1	3,4	3,2	66,8	62,9
Гуам	„	„	„	„	„	„	„	„
Гватемала	10,0	9,3	22,7	22,6	14,3	14,1	61,4	62,0
Гвінея	18,5	27,3	26,3	28,8	12,1	11,4	45,5	35,3
Гвінея-Бісау	46,8	30,9	12,3	13,5	10,7	„	36,4	50,2
Гайана	25,4	13,5	24,7	50,4	5,9	3,1	44,1	30,8
Гаїті	17,2	20,3	26,1	29,3	17,0	23,1	52,4	48,2
Гондурас	12,2	12,6	25,6	26,3	17,5	16,0	58,8	56,4
Угорщина	3,8	2,7	26,4	25,8	20,2	17,2	54,1	56,4
Ісландія	5,3	4,1	20,1	21,3	10,7	10,4	64,4	64,4
Індія	16,2	16,6	27,3	25,6	15,6	13,3	47,8	48,6
Індонезія	13,5	12,4	40,0	41,4	21,0	18,3	43,3	41,8
Іран, Ісламська Республіка,	10,1	12,5	32,2	40,2	13,5	21,2	55,2	46,9
Ірак	4,2	2,9	45,3	62,7	2,2	1,8	51,2	34,8
Ірландія	0,9	1,1	38,2	41,1	34,7	37,6	53,8	52,3
Острів Мен	0,5	0,4	8,7	8,9	2,7	2,4	93,6	91,8
Ізраїль	1,4	1,3	19,8	17,2	12,8	10,2	68,5	72,4
Італія	2,1	2,0	20,9	23,0	14,4	14,1	67,0	64,8
Ямайка	6,3	8,1	19,3	19,9	8,0	8,5	61,8	58,3

Японія	1,0	1,0	28,6	28,8	20,5	20,5	69,8	69,9
Йорданія	4,4	4,7	25,2	24,5	18,4	17,4	60,1	61,2
Казахстан	4,7	5,2	30,9	34,5	10,3	13,2	59,3	52,6
Кенія	19,5	21,2	18,9	17,7	10,0	7,8	56,1	55,1
Кірібаті	21,7	26,7	15,3	10,0	3,9	4,4	60,5	69,2
Корея, Дем., Народна респ.	„	„	„	„	„	„	„	„
Корея, респ.	2,0	1,6	34,1	31,8	26,6	25,6	55,6	58,2
Косово	7,7	7,4	26,9	28,2	13,3	13,6	46,6	44,9
Кувейт	0,5	0,5	55,9	45,4	7,0	6,6	58,4	69,1
Киргизька Республіка	14,1	12,1	25,1	24,0	14,1	12,4	52,1	52,1
Лаоська НДР	17,6	14,6	27,7	33,6	8,2	8,7	44,2	41,2
Латвія	3,5	5,1	19,1	20,9	10,5	12,6	65,4	62,1
Ліван	3,3	1,4	15,7	2,8	8,0	1,4	73,8	94,1
Лесото	3,8	3,5	33,7	24,9	15,1	14,9	51,5	49,6
Ліберія	34,4	36,2	16,8	21,4	„	„	44,5	37,2
Лівія	4,4	1,6	34,8	80,3	4,1	„	72,4	25,5
Ліхтенштейн	0,1	0,2	37,3	40,3	36,9	34,3	54,7	56,1
Литва	3,4	4,0	26,7	27,2	17,2	17,0	59,9	59,6
Люксембург	0,2	0,2	11,5	12,3	5,5	4,5	79,7	78,4
Мадагаскар	25,7	22,4	19,0	22,4	8,5	9,5	50,8	48,0
Малаві	23,0	21,8	17,6	18,3	„	„	53,2	54,9
Малайзія	8,3	8,9	38,4	39,2	22,3	23,5	52,0	50,8
Мальдіви	5,6	5,3	10,7	8,9	1,9	1,9	72,3	73,2
Малі	37,7	36,4	17,6	20,0	6,4	6,4	37,3	35,6
Мальта	0,9	1,0	12,3	12,3	7,4	7,0	75,7	78,8
Маршаллові острови	12,5	25,3	11,3	10,3	3,2	2,1	75,6	65,3
Мавританія	20,6	19,2	22,7	34,7	7,4	5,3	46,5	39,8
Маврикій	3,1	3,4	19,2	18,4	13,0	12,1	65,5	65,8
Мексика	3,2	4,1	30,0	32,1	17,2	18,8	61,0	58,8
Мікронезія, ФЕД, Сентс,	26,2	22,5	6,1	4,9	0,4	0,5	61,9	66,8
Молдова	12,8	7,9	21,1	20,0	10,0	9,0	53,3	58,0
Монако	„	„	17,6	12,5	„	„	75,2	80,1
Монголія	14,1	13,2	31,5	37,0	7,0	7,2	46,2	38,9
Чорногорія	8,1	6,3	14,4	13,0	4,1	3,9	60,3	60,7
Марокко	11,8	10,7	25,6	27,2	14,9	16,1	52,2	52,3
Мозамбік	22,9	27,5	18,1	21,9	8,2	7,8	47,4	40,1
М'янма	27,3	20,3	34,5	41,1	20,4	„	38,2	38,6
Намібія	6,7	8,6	27,6	28,0	11,4	11,2	57,9	55,5
Непал	26,5	21,1	13,2	12,0	5,4	4,9	50,5	52,3
Нідерланди	1,7	1,7	18,2	18,9	10,8	11,0	70,1	68,8
Нова Каледонія	1,9	„	22,1	„	5,9	„	68,1	„
Нова Зеландія	4,5	5,7	21,2	19,7	11,3	9,5	66,0	66,7
Нікарагуа	16,1	16,8	25,7	26,0	14,2	13,9	48,6	46,3
Нігер	32,4	36,5	22,5	20,8	7,6	7,6	38,5	37,1
Нігерія	20,6	23,7	20,2	30,8	9,4	13,6	58,1	44,0
Північна Македонія	9,7	8,1	23,9	22,9	11,8	13,1	53,7	58,8
Північні Маріанські острови	„	„	„	„	„	„	„	„
Норвегія	1,5	1,6	31,6	48,7	7,0	4,8	56,0	42,1
Оман	1,7	1,8	53,1	57,0	8,9	10,5	50,1	44,5
Пакистан	23,8	22,3	19,1	19,8	12,8	13,2	52,2	51,5
Палау	2,9	3,9	7,0	12,1	0,9	1,1	78,1	73,2
Панама	2,8	2,6	27,6	26,2	6,4	5,0	65,8	68,1

Папуа-Нова Гвінея	17,5	18,8	34,8	33,0	1,8	1,7	43,3	44,0
Парагвай	9,8	11,3	34,2	33,2	19,4	19,4	48,6	48,3
Перу	7,0	7,2	30,3	34,8	13,8	11,6	54,0	49,4
Філіппіни	11,0	9,5	30,5	29,2	19,9	17,2	58,5	61,2
Польща	2,5	2,1	31,1	29,8	17,9	17,7	55,1	56,8
Португалія	2,1	1,9	19,5	19,1	12,1	12,4	65,5	65,5
Пуерто Ріко	0,8	0,7	50,9	46,2	47,9	43,0	47,9	52,6
Катар	0,2	0,3	57,4	65,6	8,9	9,3	46,1	38,3
Румунія	4,4	4,5	30,8	28,8	20,2	19,2	52,6	57,5
Російська Федерація	3,9	3,9	29,8	32,8	12,4	12,8	56,1	54,0
Руанда	24,0	24,9	17,5	21,2	6,8	9,9	49,7	46,5
Самоа	8,3	9,9	14,5	11,4	6,4	4,9	69,4	70,5
Сан-Марино	0,0	0,0	32,0	36,6	28,5	32,8	59,3	56,5
Сан-Томе і Принсіпі	12,2	13,1	15,3	11,3	6,4	5,3	70,4	74,3
Саудівська Аравія	2,8	2,4	44,6	53,3	12,8	14,7	51,6	39,2
Сенегал	14,3	15,7	23,6	24,5	17,1	15,1	51,4	49,7
Сербія	6,7	6,8	25,8	23,1	14,8	13,0	50,9	52,4
Сейшельські острови	2,3	2,9	14,2	13,5	5,8	5,8	66,5	66,3
Сьєрра-Леоне	58,8	57,4	4,4	5,9	1,7	1,9	33,9	32,3
Сінгапур	0,0	0,0	24,3	24,2	18,1	20,5	70,0	70,9
Сінт-Мартен (голландська частина)	0,1	„	7,6	„	0,8	„	69,1	„
Словацька Республіка	2,2	2,2	30,6	28,6	19,6	20,3	57,3	58,3
Словенія	2,1	1,7	28,0	29,0	19,9	19,1	56,3	57,8
Соломонові острови	33,2	34,1	15,6	17,2	7,9	9,7	51,1	48,6
Сомалі	„	„	„	„	„	„	„	„
Південна Африка	2,2	2,6	23,7	24,4	12,5	12,0	64,1	62,6
Південний Судан	10,4	„	33,1	„	3,5	„	56,6	„
Іспанія	2,7	2,4	20,1	20,8	11,3	11,6	68,0	67,7
Шрі Ланка	8,2	8,7	29,5	30,3	16,2	19,6	54,2	56,1
Сент-Кітс і Невіс	0,9	1,3	22,7	20,9	6,6	3,2	63,9	68,1
Сент-Люсія	2,2	1,6	10,9	10,5	2,9	3,0	74,0	70,3
St. Martin (французька частина)	„	„	„	„	„	„	„	„
Сент-Вінсент і Гренадини	6,3	4,7	14,9	14,7	4,8	3,7	64,7	64,1
Судан	31,6	5,0	16,1	4,9	„	„	48,8	6,4
Сурінам	10,4	9,2	27,3	36,7	11,5	22,6	54,5	51,7
Швеція	1,4	1,4	22,2	23,7	13,6	12,6	65,3	63,9
Швейцарія	0,6	0,6	24,2	24,2	17,1	17,8	72,0	72,4
Сирійська Арабська Республіка	33,1	36,6	15,5	22,1	„	„	51,4	41,3
Таджикистан	21,6	22,4	30,2	35,2	10,7	15,0	39,2	33,4
Танзанія	26,7	24,3	24,5	27,7	7,9	8,2	40,4	30,6
Таїланд	8,9	8,8	36,2	35,0	27,4	27,0	54,9	56,2
Тимор-Лешті	17,8	8,6	18,3	62,3	1,0	0,8	63,6	30,5
Їти	21,4	18,3	19,7	20,5	5,0	13,8	49,6	51,3
Тонга	16,9	16,3	15,5	15,9	6,0	5,2	53,4	49,7
Тринідад і Тобаго	1,0	1,0	36,9	42,2	14,7	19,5	59,5	54,0
Туніс	9,2	10,1	24,9	23,0	14,0	14,4	58,9	60,3
Туреччина	6,9	6,5	27,8	31,9	16,7	22,1	53,5	51,2
Туркменістан	9,3	„	54,3	„	„	„	36,4	„
Острови Теркс і Кайкос	0,5	0,4	9,7	14,8	0,7	0,6	76,7	67,1
Тувалу	15,9	„	7,0	„	„	„	„	„
Уганда	23,5	24,1	27,1	26,8	17,6	16,4	44,3	41,6

Україна	12,1	8,2	21,7	19,2	11,9	7,6	51,2	60,8
Об'єднані Арабські Емірати	0,7	0,9	43,4	47,5	9,2	10,4	55,9	51,6
Великобританія	0,6	0,7	18,0	17,9	9,2	8,4	70,6	71,0
Сполучені Штати	1,0	1,0	18,6	17,9	11,7	10,7	76,7	77,6
Уругвай	6,1	7,3	25,4	17,6	13,2	10,4	59,3	63,2
Узбекистан	29,2	23,5	22,5	31,1	12,8	19,1	39,2	35,5
Вануату	22,4	„	9,9	„	2,8	„	61,0	„
Венесуела, РБ	5,0	„	37,2	„	12,1	„	51,7	„
В'єтнам	14,5	11,9	34,3	38,3	21,0	24,8	42,2	41,3
Віргінські острови (США)	„	„	„	„	„	„	„	„
Західний берег і сектор Газа	7,4	6,3	16,4	17,7	9,3	11,2	61,7	60,1
Ємен, Республіка,	14,1	„	23,6	„	„	„	29,2	„
Замбія	5,0	3,4	33,7	33,8	7,5	8,1	56,2	58,0
Зімбабве	8,3	8,8	22,4	28,8	11,9	12,4	58,7	56,6
світ	4,2	4,3	26,8	28,0	16,4	16,2	64,3	63,9
Східна Азія та Тихий океан	6,1	6,0	35,4	37,1	24,2	24,8	56,9	58,2
Європа та Центральна Азія	2,1	2,2	23,2	24,8	14,1	14,0	64,4	63,1
Латинська Америка та Карибський басейн	5,4	7,0	28,9	30,7	16,0	16,6	67,4	64,8
Близький Схід і Північна Африка	5,3	4,5	38,0	44,8	12,2	13,0	54,9	47,4
Північна Америка	1,1	1,0	19,0	18,2	11,5	10,5	76,0	76,6
Південна Азія	16,7	16,5	26,4	25,9	15,3	14,2	48,9	49,3
Африка на південь від Сахари	16,6	17,3	24,0	28,0	10,0	11,2	53,7	46,9
Групи країн за рівнем доходу								
Низький дохід	26,3	25,0	22,2	25,6	8,2	10,0	41,9	33,8
Дохід нижче середнього	15,5	15,4	27,7	28,8	14,8	15,2	50,8	49,1
Дохід вище середнього	7,2	6,9	35,2	36,6	22,4	22,8	53,4	53,0
Високий дохід	1,3	1,3	22,8	22,4	13,9	13,2	69,9	70,0